

Central Asian  
Scientific  
Journal

VOL / SEP  
1 / 2021



NUR-SULTAN

Информационное агентство  
Электронный научный журнал «Central Asian Scientific Journal»

# Central Asian Scientific Journal

**выпуск 1, сентябрь 2021 г.**  
Основан в 2021 году (издается ежемесячно)

Зарегистрировано и выдано свидетельство Министерством  
Информации и Общественного Развития Республики  
Казахстан № KZ91VPY00039228 от 25.08.2021г

## Тематическая направленность:

- Педагогические, общественно-социальные, технические, экономические и юридические науки
- Информационно-коммуникационные технологии
- Теоретические и научно-практические научные исследования

*За достоверность публикуемой информации, цитат и иных изложений ответственность несет автор.*

### Адрес редакции:

Республика Казахстан  
г.Нур-Султан, (офис закрытого типа)  
тел.:+7 700 7100717  
e-mail: [info@cajournal.kz](mailto:info@cajournal.kz)  
web-site: [www.cajournal.kz](http://www.cajournal.kz)



Информационное агентство  
Электронный научный журнал «Central Asian Scientific Journal»

**РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ**

**Главный редактор**

**Байдильдинов Талгат Жарылкасынович** - кандидат педагогических наук, профессор

**СОСТАВ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ**

**Латыпов Рустам Хафизович** – доктор технических наук, профессор, Казанский (Приволжский) федеральный университет, Российская Федерация

**Radwan Labban** – Member of the Society of Naval Architect and Marine engineers, (RINA UK) and SNAME (USA), Plymouth College, United Kingdom

**Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич** – доктор PhD, кандидат экономических наук, доцент, декан экономического факультета, Ташкентский финансовый институт, Республика Узбекистан

**Мукашева Анар Абайханкызы** – доктор юридических наук, профессор, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева

**Байгожанова Даметкен Сагидуллаевна** – кандидат педагогических наук, почетный профессор Казахстана, академик МАИН

**Телеуев Галым Байгазиевич** – доктор PhD, Декан кампуса, Казахско-Американский университет

**Ермаганбетова Мадина Аскарровна** – кандидат педагогических наук, доцент, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева

**Тукенова Наталья Иембергеновна** – кандидат педагогических наук, заведующая кафедрой ИКТ, Жетысуский университет им. И. Жансугурова

**Сахипов Айвар Айтуарович** – магистр педагогических наук, PhD candidate, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева

**Ибраев Алишер Серикболович** – магистр юридических наук, председатель ООИ «Елорда әділет орталығы», PhD candidate, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева

**Турсынова Ажар Тойлыбайқызы** – магистр образования, PhD candidate, Казахский национальный университет им. Аль-Фараби



## СОДЕРЖАНИЕ (CONTENT)

### ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ (NATURAL SCIENCES)

- Фещенко А.А.**  
ФОРМИРОВАНИЕ ФОТОЧУВСТВИТЕЛЬНЫХ ПОВЕРХНОСТНО-БАРЬЕРНЫХ СТРУКТУР НА ОСНОВЕ  
МОНОКРИСТАЛЛОВ  $IN_2S_3$ ,  $AGIN_5S_8$ ..... 3
- Жұматай Б.Ә., Жукабаева Т.К., Танирбергенов А.Ж.**  
МЕТОДЫ АНАЛИЗА СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ ДЛЯ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ГРУПП ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ  
ПРОГРАММНОГО ПРОДУКТА ..... 7
- Шуткараев А.В.**  
СПОРТИВНО-ЛЮБИТЕЛЬСКОЕ РЫБОЛОВСТВО, КАК ФАКТОР ВОЗДЕЙСТВИЯ НА СОСТОЯНИЕ  
ПОПУЛЯЦИИ РЫБ ОСНОВНЫХ РЫБОПРОМЫСЛОВЫХ ВОДОЕМОВ..... 12

### ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ (PEDAGOGICAL SCIENCES)

- Гаврилова Е.Н.**  
ОСОБЕННОСТИ ТЕХНОЛОГИИ НЕЙРО-ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ПРОГРАММИРОВАНИЯ В  
ПРЕПОДАВАНИИ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН ..... 19
- Игілік А.И.**  
ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУҒЫ..... 27
- Таубалдиева Ж., Бейсенбаев М.Д., Балтабек И.**  
АБАЙ ӘНДЕРІНІҢ РУХАНИ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ ..... 33
- Саутов Р.Т., Абдикеримов Н.А.**  
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ И ОБУЧЕНИЯ ФУТБОЛИСТОВ ..... 43
- Тукенова Н.И.**  
ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ, КАК НОВЫЙ ВИТОК В РАЗВИТИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ..... 50
- Сахипов А.А.**  
ПУТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ БЛОКЧЕЙНА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ ..... 58

### СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ (SOCIAL AND HUMAN SCIENCES)

- Мухамеджанова С.Ж., Өмірзақ Г, Тезекбаева Г.**  
ТОҚЫМА ӨНЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ЗАМАНАУИ ДАМУЫ ..... 64



## ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ (NATURAL SCIENCES)

УДК 621.315.592

**Фещенко Артем Александрович**

аспирант кафедры проектирования информационно-компьютерных систем  
Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники  
(г. Минск, Республика Беларусь)

### **ФОРМИРОВАНИЕ ФОТОЧУВСТВИТЕЛЬНЫХ ПОВЕРХНОСТНО- БАРЬЕРНЫХ СТРУКТУР НА ОСНОВЕ МОНОКРИСТАЛЛОВ $\text{In}_2\text{S}_3$ , $\text{AgIn}_5\text{S}_8$**

**Аннотация:** В настоящей работе представлена методика формирования фоточувствительных поверхности-барьерных структур на основе монокристаллов твердых растворов  $(\text{In}_2\text{S}_3)_x (\text{AgIn}_5\text{S}_8)_{1-x}$ , которые могут использоваться в качестве широкополосных преобразователей солнечного излучения.

**Ключевые слова:** монокристаллы, фотоэлектрические преобразователи, поверхностно-барьерные структуры, фоточувствительность.

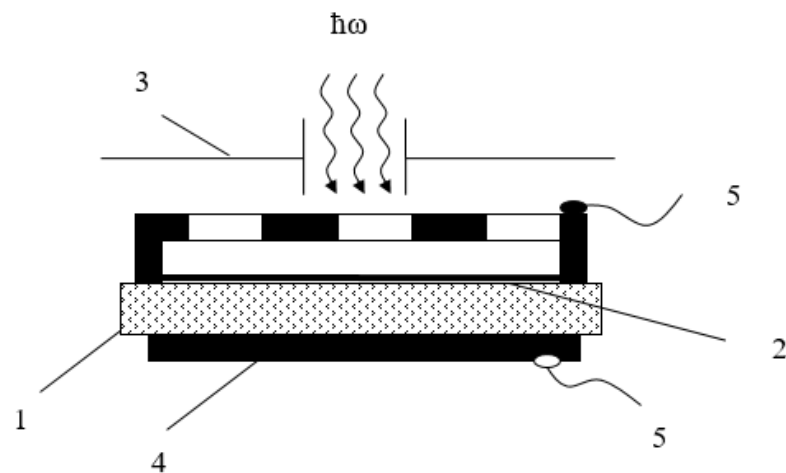
Развитие полупроводниковых фотоэлектрических преобразователей (солнечных элементов (СЭ)), как одного из наиболее перспективных возобновляемых источников энергии в мировом масштабе получило широкое распространение. Перспективными для дальнейшего развития СЭ являются материалы способные заменить буферный слой на основе CdS [1]. Наличие прямых межзонных переходов с энергией 2.09 эВ ( $\text{In}_2\text{S}_3$ ) и 1.81эВ ( $\text{AgIn}_5\text{S}_8$ ) [2] при комнатной температуре делает данные материалы перспективными для создания на их основе ряда оптоэлектронных устройств, в том числе и солнечных элементов.

Монокристаллы твердых растворов  $(\text{In}_2\text{S}_3)_x (\text{AgIn}_5\text{S}_8)_{1-x}$  предварительно получали двухтемпературным методом из элементарных компонентов чистотой >



99.999 %. Полученные поликристаллические слитки измельчали и перегружали в двойные кварцевые ампулы, из которых внутренняя ампула заканчивалась цилиндрическим капилляром, который обеспечивал формирование монокристаллической затравки. После вакуумирования ампул к наружной ампуле снизу приваривали кварцевый стержень, служивший держателем. Выращивание монокристаллов проводили в вертикальной однозонной печи с заданным температурным градиентом. Температуру в печи повышали со скоростью 250 К/ч до  $\sim 1380$  К и для гомогенизации расплава, выдерживали при этой температуре 2 ч, после чего проводили направленную кристаллизацию расплава, понижая температуру печи со скоростью  $\sim 2$  К/ч до полного затвердевания расплава. Для гомогенизации полученных слитков их отжигали при 1000 К в течение  $\sim 400$  ч. Выращенные в таких условиях монокристаллы имели диаметр  $\sim 16$  и длину  $\sim 40$  мм [3].

Для исследования фоточувствительности поверхностно-барьерных структур созданных на основе монокристаллов твердых растворов  $(\text{In}_2\text{S}_3)_x (\text{AgIn}_5\text{S}_8)_{1-x}$  выращенных методом Бриджмена, была разработана следующая методика получения данных структур. С выращенных кристаллов вырезали плоскопараллельные пластины, которые в дальнейшем подвергались обработке: шлифовке и полировке с последующим полирующим травлением (состав травителя  $\text{Br}_2 : \text{C}_2\text{H}_5\text{OH} = 1:3$ ). После обработки размер полученных пластин составлял  $5 \times 5 \times 1$  мм. Также при формировании структур использовались образцы с зеркальными поверхностями сколов и в таком случае не требовалось дополнительной обработки поверхности образца. Формирование поверхностно-барьерных структур  $\text{In} / (\text{In}_2\text{S}_3)_x (\text{AgIn}_5\text{S}_8)_{1-x}$  производится вакуумным термическим напылением металлического индия на поверхность полученных пластин. Напыление происходило при комнатной температуре без нагрева образцов для исключения возможности образования на границе слоя с подложкой других фаз.



- 1 – пластина монокристалла ; 2 – пленка металлического In;  
3 – диафрагма; 4 – омический контакт к пластине монокристалла;  
5 – токоподводящие проводники

Рис. 1 – Схема фоточувствительной структуры  $\text{In}/(\text{In}_2\text{S}_3)_x - (\text{AgIn}_5\text{S}_8)_{1-x}$

Толщина напыленного слоя составляет 1 – 3 мкм. Для создания омического контакта с полученной структурой использовалась серебряная паста (контактол), которая наносилась на пластину монокристалла (рисунок 3.11). При освещении созданных поверхностно-барьерных структур проявляется фотовольтаический эффект.

### Список литературы:

1. Robin, M. S. R., Meheraj, K. I., & Sarker, M. S. Z. (2016). Analytical study of high efficient  $\text{Cu}(\text{In,Ga})\text{Se}_2$  solar cell with  $\text{In}_2\text{S}_3$  buffer layer. 2016 International Conference on Innovations in Science, Engineering and Technology (ICISSET). doi:10.1109/iciset.2016.7856528
2. И.В. Ширина запрещенной зоны монокристаллов твердых растворов  $(\text{In}_2\text{S}_3)_x (\text{AgIn}_5\text{S}_8)_{1-x}$  / И.В. Боднарь, А.А. Фещенко, В.В. Хорошко // Физика и техника полупроводников. – 2020. – Т.54, № 12. С. – 1350 – 1354.
3. Синтез и выращивание кристаллов соединений  $\text{AgIn}_5\text{S}_8$  и  $\text{In}_2\text{S}_3$  и твердых растворов / А.А. Фещенко // Труды 63-й Всероссийской научной

конференции МФТИ. – 2020 г. Электроника, фотоника и молекулярная физика. —  
Москва: МФТИ, 2020. – С. 172 – 174.



**УДК 004.89**

**Жұматай Бақыт Әділбекұлы**

(магистрант 2 курса, НАО КазАТУ имени С.Сейфуллина)

(Казахстан, г.Нур-Султан)

**Жукабаева Тамара Кокеновна**

(доктор PhD, профессор)

НАО КазАТУ имени С.Сейфуллина)

(Казахстан, г.Нур-Султан)

**Танирбергенов Адилбек Жуматаевич**

(Кандидат технических наук, старший преподаватель)

(ЕНУ имени Л.Н.Гумилёва г.Нур-Султан)

## **МЕТОДЫ АНАЛИЗА СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ ДЛЯ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ГРУПП ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ ПРОГРАММНОГО ПРОДУКТА**

**Аннотация:** Разработка программного обеспечения в проектных командах становится все более и более сложной в связи с растущими требованиями к информации и принятию решений. Разработка программного обеспечения в проектах также в значительной степени зависит от эффективного взаимодействия между людьми, и человеческий фактор был определен как ключ к успешным проектам программного обеспечения. Рассмотрена проблема поиска групп пользователей для внедряемого программного продукта с использованием социальных сетей. Для решения задачи были проанализированы основные методы и подходы к исследованию социальных сетей.

**Ключевые слова:** анализ социальных сетей, социальная единица, программный продукт, поиск пользователей.

В последние годы проблематика анализа социальных сетей переходит из сферы формальной теории социологических исследований в современную стратегию исследования социальных структур. Анализ социальных сетей может быть использован для прогнозирования поведения социальных элементов - участников сети, определения специфики их взаимодействия, классификации участников социальной сети, потому, несомненно, является интереснейшей задачей исследований. Изучение сетей в социальных науках имеет сравнительно короткую историю. С одной стороны, это объясняется относительной новизной самого понятия, с другой - технологичностью расчета сетей, связанной с применением специализированных программных средств.

Зачастую для компании-разработчика программного продукта задача внедрения на рынок готового программного продукта, как и перспективность его разработки, затрудняется отсутствием представления о текущей ситуации на рынке.

Основные направления анализа социальных сетей рассмотрел Александр Чураков [1, с.109], выделив четыре основных направления, а также предложив стратегии сбора данных для анализа социальных сетей. Подходы к анализу социальных сетей были также описаны в работе Т.В. Батуры, здесь также приведено краткое описание наиболее популярных на текущий момент социальных сетей, а также применение для анализа теории графов. Анализ данных, а также алгоритмы обхода графов социальной сети и применения кластеризации с рассмотрением различных метрик в своих работах описывал К. Аггарвал [2, с.130]. Однако в рассмотренных работах не исследован вопрос анализа социальных сетей с целью определения групп пользователей программного продукта, что свидетельствует об актуальности темы статьи.

Задача анализа социальных сетей для поиска групп пользователей программного продукта состоит в выделении группы перспективных пользователей программного продукта, а также информации для оценки достоинств и недостатков программного продукта по сравнению с конкурирующим программным обеспечением.

Эффективное определение группы целевых пользователей программного продукта, а также оценка спроса на программный продукт и возможности по проведению мероприятий с его перспективной целевой аудиторией позволит снизить к минимуму риски при внедрении разрабатываемого программного обеспечения.

Одной из особенностей анализа социальных сетей является широкий круг пользователей, которые не представляют интереса для исследователя с точки зрения собственной социальной направленности.

Использование фраз, имеющих произвольный вид, а также высокую сложность, как с позиции наличия терминологии, так и с позиции построения, характерно для описания программных продуктов. Поэтому целесообразно использовать специально структурированный лексический словарь. Такой словарь представляет собой матрицу, оптимизированную для поиска начальной и последующих форм слова, а также синонимы и антонимы (с указанием контекста, в котором слово не должно быть использовано) в комбинации с анализом текстовой информации [3, с.98].

При анализе социальных сетей в контексте поставленной задачи предлагается использовать комбинированный подход. Комбинирование различных методов анализа с применением контент-анализа является сложным подходом, использование которого влечет к необходимости к расширению, комбинированию и повторному использованию наборов исследовательских данных. В состав таких данных входят:

- *текстовая информация пользователей, включая ссылки на внешние ресурсы;*
- *профили пользователей и их элементы;*
- *вложенная информация пользователей (attachments).*

Модель контента дает возможность формализовать параметры различных записей и применить общий алгоритм для их анализа с учетом различных параметров [4, с. 211]. Важнейшим параметром, не подверженным декомпозиции, остается текстовое поле записи, поскольку именно оно содержит ценную информацию, недоступную при автоматизированном исследовании без применения лингвистического анализа.

Исходными данными для данного алгоритма являются изначально пространственные данные, что требует выбора метрик для преобразования рассмотренной ранее входной информации.

Основные этапы предлагаемого метода выявления групп пользователей на основе анализа социальных сетей:

1. Подготовка данных, по ключевым словам, ссылкам и вложенным объектам;
2. Кластеризация данных каждого типа;

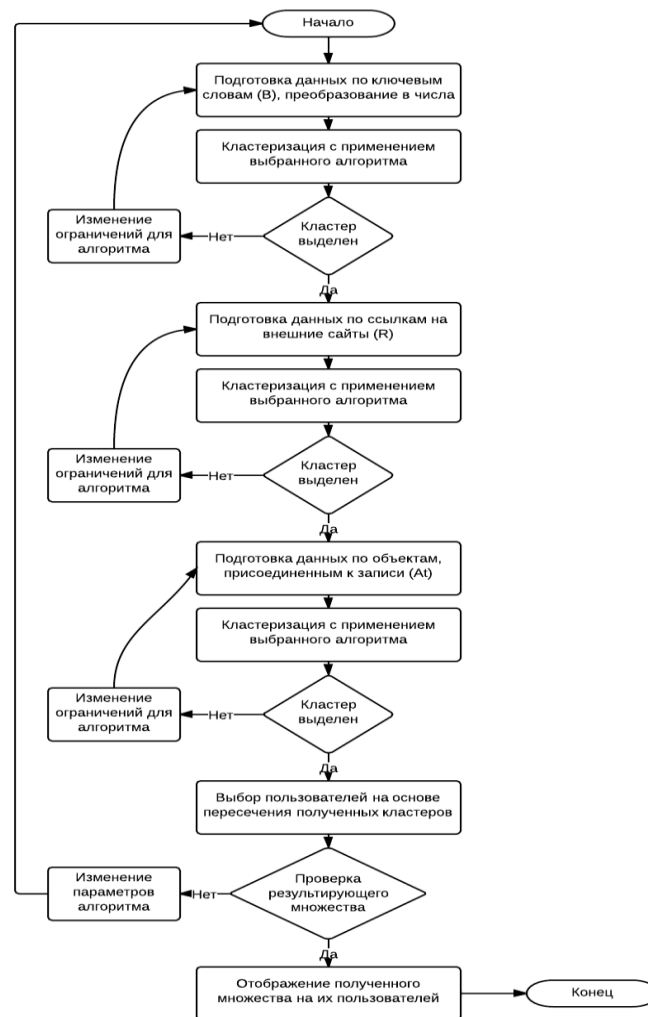


Рисунок 1. Разработанный алгоритм выделения групп пользователей программного продукта на основе анализа контента социальных сетей

3. Выполнение оценки результатов и корректировка параметров по каждому виду исходных данных;
4. Получение результирующего множества на основе пересечения кластеров;

5. Проверка результирующего множества и корректировка исходных данных при необходимости;

6. Отображение полученного множества объектов на их пользователей.

Предложен метод анализа социальных сетей для определения групп пользователей программного продукта, использующий исходные данные трех видов: текстовая информация пользователей, включая ссылки на внешние ресурсы; профили пользователей и их элементы; вложенная информация пользователей (attachments). Указанные исходные данные содержат информацию об отношении пользователей к предлагаемому программному продукту.

Метод включает этапы подготовки данных каждого вида и их последующей кластеризации с использованием алгоритма DBSCAN.

#### **Список литературы:**

1. Чураков А. Н. Анализ социальных сетей. Социологические исследования (Социс), 2001.– С. 109-121.
2. Батура Т. В. Модели и методы анализа компьютерных социальных сетей. Программные продукты и системы. - 2013. - N 3. - С. 130-137.
3. Hanneman R., Riddle M. Introduction to Social Network Methods.
4. Charu C. Aggarwal Social Network Data Analytics. Springer New York Dordrecht Heidelberg London, 2011. – 502 с.

УДК 639.2

**Шуткараев Азис Васильевич**

Директор Северного филиала

ТОО «Научно-производственный центр рыбного хозяйства»

(Казахстан, г.Нур-Султан)

## **СПОРТИВНО-ЛЮБИТЕЛЬСКОЕ РЫБОЛОВСТВО, КАК ФАКТОР ВОЗДЕЙСТВИЯ НА СОСТОЯНИЕ ПОПУЛЯЦИИ РЫБ ОСНОВНЫХ РЫБОПРОМЫСЛОВЫХ ВОДОЕМОВ**

**Аннотация:** Спортивно-любительское рыболовства является популярным и наиболее распространенным и доступным увлечением, и досугом для большинства граждан страны, которая позволяет восполнить потребности населения в свежей рыбе. Методы регулирования рыболовства, должны быть различными, и не ограничиваться только установлением лимитов вылова рыб. Результаты исследований позволит внести серьезную лепту в сохранение рыбохозяйственного потенциала водоемов и устойчивого использования возобновляемых ресурсов животного мира.

Исследование финансируется Министерством экологии, геологии и природных ресурсов Республики Казахстан (Грант №BR10264205).

**Ключевые слова:** спортивно-любительское рыболовство, популяция рыб, рыбопромысловые водоемы, ихтиоценоз

**Спортивно-любительское** рыболовство является отдельным видом специального пользования животным миром и относится к разряду рекреационного рыболовства, отношения в которых регулируются рядом законодательных и нормативных правовых актов в области рыбного хозяйства. В частности, в соответствии со статьей 34 п3 Закона Республики Казахстан «Об охране, воспроизводстве и использовании животного мира», под любительским



(спортивным) рыболовством подразумевается «лов рыбных ресурсов и других водных животных в целях удовлетворения спортивных и эстетических потребностей, проведении спортивных состязаний, а также для личного потребления выловленной продукции, осуществляемой орудиями лова, позволяющий проводить только поштучный лов (непромысловые орудия лова)» [1].

Данный вид рыболовства весьма популярен, имеет массовый характер и является наиболее распространенным и доступным увлечением и досугом для большинства граждан страны, которая ко всему прочему, позволяет восполнить потребности населения в свежей рыбе.

Наибольшее развитие любительское (спортивное) рыболовство получило в последние 10-15 лет, что было связано с принятием статьи 26 п.2 Закона РК «Об охране воспроизводстве и использовании животного мира», позволяющее осуществлять любительское (спортивное) рыболовство в резервном фонде рыбохозяйственных водоемов и (или) участков с изъятием до пяти килограмм на одного рыболова за выезд, без каких-либо разрешений».

Этому развитию в немалой степени способствовало и то, что большинство рыболовов-любителей имеют хорошее оснащение, опыт и зачастую ориентированы на максимальное изъятие рыбных ресурсов, вследствие чего объемы вылова данным видом рыболовства оказывают достаточно значительное влияние на состояние ихтиоценоза водоемов.

Важно отметить, что ведение любительского (спортивного) рыболовства на резервном фонде водоемов, проходит стихийно и практически не регулируется. Объемы вылова рыболовов-любителей не охвачены промысловой статистикой, что ставит ряд вопросов перед уполномоченным органом, в части принятия управленческих решений касающихся вопросов сохранения биоразнообразия и устойчивого использования биоресурсов рыбохозяйственных водоемов.

Необходимо также учесть, что отсутствие данных по уловам рыболовов-любителей, подрывает основы управления запасами рыб и приводит к снижению их численности. В связи с чем, дополнительная эксплуатация водных биологических

ресурсов посредством любительского и спортивного рыболовства, требует проведения отдельных исследований по определению влияния этого вида рыболовства на ихтиоценоз рыбохозяйственных водоемов.

Поэтому решение вопросов по включению уловов рыболовов-любителей в промысловую статистику, является насущной необходимостью, так как, это позволит повысить эффективность управления рыбным хозяйством.

Анализ международного опыта показывает, что любительское рыболовство в большинстве стран осуществляется на бесплатной основе при условии – ловить с берега одной удочкой с одним крючком. За лов рыбы с помощью специальных снастей (спиннинг, дорожка, подводная охота, и др.) взимается плата, ее размер зависит от вида снастей и места лова.

Еще в начале 70-х гг. прошлого столетия в целом в СССР рыболовы-любители вылавливали не менее 150 тыс. т. рыбы в год, т. е. около 30% промысловой добычи в пресноводных водоемах. Для сравнения, в эти же годы в США на долю любительского рыболовства приходилось 500 тыс. т. рыбы, что составляло свыше 25% общего вылова (Моисеев, Толчинский, 1974). По экспертным оценкам российских ученых в РФ любительским рыболовством занимается около 10% населения страны, что составляет более 15 млн. человек. Ежегодный вылов рыболовами-любителями во внутренних водоемах РФ сопоставим по объему с промыслом, в ряде регионов даже значительно его превышает. При этом отмечается, что в России развитие любительского рыболовства проходит стихийно, практически без каких-либо существенных ограничений по двум направлениям: организованный рыболовный туризм с использованием рыболовно-туристических баз на платной основе и неорганизованный туризм (бесплатный), атрибутами которого являются личный автотранспорт и палатки, размещающиеся по берегам многочисленных водотоков и водоёмов.

В Эстонии плата за рыболовство с использованием специальных снастей в среднем составляет: за 1 день – 1 евро, неделю – 3 евро, полгода – 13 евро, год – 20 евро [2, с. 12-20]. Платеж вносится посредством интернета, мобильной связи или

через отделения почты. Сведения сохраняются в информационной системе, что позволяет сотрудникам Инспекции окружающей среды в режиме реального времени проверять наличие оплаты.

В Литве цены за рыбалку на арендованных водоемах устанавливаются их пользователями, однако они не могут быть выше, чем на государственных.

В Польше каждый рыболов должен в обязательном порядке иметь карту рыбака, то есть лицензию на рыбную ловлю, членский билет Польского рыболовного союза с наклеенной маркой (оплата членских взносов), а также разрешение (путевку) с заполненными графами «дата» и «номер участка».

В Германии до 15-летнего возраста разрешение на рыболовство не требуется. В последующем необходимо быть членом Немецкого рыболовного союза. Документ, дающий право ловить рыбу, обходится примерно в 50-200 евро (плата за обучение, экзамен и оформление бумаг). Также чтобы стать членом рыболовного союза, необходимо предъявить справку из полиции о том, что в прошлом кандидат не имел нарушений, связанных с насилием над животными. После вылова каждой рыбы рыболов-любитель записывает ее вес и размер в специальную карточку-журнал. Это делается для того, чтобы инспектор мог проверить, нет ли в улове запрещенных к вылову видов, не нарушены ли нормы вылова. С карточкой можно бесплатно рыбачить на общественных водоемах. В отдельных местах ловить разрешено не более, чем на 2 удилища и 2 крючка.

Одной из наиболее развитых в отношении организации любительского рыболовства стран является США, где любительское рыболовство по массовости уступает только плаванию. Для США, как и для большинства европейских стран, где рыболовы выпускают до 90% пойманной рыбы, характерно рыболовство по принципу «поймал-отпустил».

В Казахстане, **спортивно-любительское** рыболовство осуществляется до 5-ти кг бесплатно за выезд на резервный фонд водоемов [3]. Нормы законодательства, регулирующие данный вид рыболовства имеют ряд правовых коллизий, входящих в противоречие друг с другом. В частности, спортивно-любительское рыболовство

относится к специальному пользованию животным миром и должно осуществляться на платной основе, однако, как указано выше до 5-ти килограмм за выезд можно изъять бесплатно. В этой связи, оценить объем изъятия, охваченных **спортивно-любительским** рыболовством на резервного фонда, а также определить степень его воздействия на ихтиоценоз и среду его обитания без проведения специальных исследовательских работ, не представляется возможным.

На закрепленных водоемах и участках ситуация несколько иная, так как рыболовство там платное, на условиях устанавливаемом самим пользователем, который выкупает всю квоту и является единоличным его хозяином. Соответственно и промысловая статистика налажена, так как пользователь в обязательном порядке представляет информацию в уполномоченный орган, по установленной форме.

В целом, вылов рыбы в Казахстане составляет 40-45 тыс. тонн при годовом лимите 60 тыс. тонн, при этом в середине прошлого века добывали 100-120 тыс. тонн. Следует принять во внимание, что официальный улов рыбы не всегда соответствует фактическому. Как и в других странах, в Казахстане существует так называемый ННН вылов (нелегальный, неучтенный и нерегулируемый), что является одной из основных проблем отрасли, для разрешения которой потребуется время и значительные усилия всех субъектов рыбного хозяйства. При этом отсутствует механизм контроля и регулирования любительского рыболовства, оценки масштабов ННН промысла, тогда как масштабы любительского рыболовства и ННН промысла довольно значительны, в мире уже накоплен достаточный опыт такой оценки.

Наибольший пресс испытывают популяции ценных видов, в том числе за счет избирательности используемых рыболовами любителями орудий и способов спортивно-любительского рыболовства. В то же время, наблюдается недолов менее ценных в коммерческом отношении рыб.

В этой связи, методы регулирования рыболовства, должны быть различными, и не ограничиваться только установлением лимитов вылова рыб. Поэтому наряду с практическими мерами, необходимо проведение исследований по оценке воздействия, которые позволят значительно сократить ННН вылов, включая

неучтенный объем спортивного и любительского рыболовства. Научные исследования в этой области, помимо изложенного должны содержать разработку рекомендаций по эффективному режиму охраны и использования рыбных ресурсов, основанную на детальном анализе современного состояния ихтиоценозов, режима и принципов охраны и использования рыбных ресурсов с применением ихтиологических методов исследований, включая данные размерно-весовых показателей и возраста рыб, сбор и анализ данных спортивно-любительскому рыболовству и его роли в общем вылове. Необходимо также отследить показатели рыб, их соответствие запретам и ограничениям, количество рыболовов, применяемых орудий лова, материально-технического оснащения рыболовов любителей и спортсменов и рыбоохранных организаций [4, с.49].

Результатами исследований должны стать и рекомендации по совершенствованию нормативной правовой базы, особенно касательно охвата статистическим учетом вылавливаемой рыболовами – любителями рыбы и устранения правовых коллизий действующего законодательства по предоставлению права на отлов рыбных ресурсов в резервном фонде рыбохозяйственных водоемов и заменой его на адресную социальную поддержку уязвимых слоев населения.

Предполагается, что использование результатов исследований позволит внести серьезную лепту в сохранение рыбохозяйственного потенциала водоемов и устойчивого использования возобновляемых ресурсов животного мира.

### **Список литературы:**

1. Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 года № 593-ІІ «Об охране, воспроизводстве и использовании животного мира».
2. Maitland Peter S. Philip's guide to freshwater fish of Britain and Europe / Peter S. Maitland, Keith Linsell. – London E14 4JP UK, 2006. – Pp. 12-20.
3. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 января 2013 года №64 О внесении изменений и дополнений в постановление Правительства Республики Казахстан от 18 марта 2005 года № 246 "Об утверждении Правил

рыболовства".

4. Вязовой И. В. К вопросу о законе «О любительской и спортивной рыбалке» / И. В. Вязовой // Секция. Ихтиология. VIII ежегод. конф. студентов и аспирантов базовых кафедр Южного научного центра РАН. Секция Ихтиология: тез. Ростов н/Д, 2012. С. 49.



## ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ (PEDAGOGICAL SCIENCES)

УДК 37.04

**Гаврилова Екатерина Николаевна**

м.п.н., преподаватель-лектор

Жетысуский университет имени И. Жансугурова

(Казахстан, г.Талдыкорган)

### ОСОБЕННОСТИ ТЕХНОЛОГИИ НЕЙРО-ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ПРОГРАММИРОВАНИЯ В ПРЕПОДАВАНИИ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

**Аннотация:** В данной статье рассматриваются методические особенности преподавания математических дисциплин в ВУЗе с применением технологии нейро-лингвистического программирования. Для описания способов познания, свойственных обучаемым, используются такие термины, как «визуал», «аудиал», «кинестетик». Приводятся их характерные особенности, знания которых способствует успешности обучаемых не только в учебном процессе, но и в жизни в целом.

**Ключевые слова:** нейро-лингвистическое программирование, репрезентативные системы восприятия и переработки информации, аудиал, визуал, кинестетик, образовательный процесс.

В условиях модернизации Казахстанского образования изменяются стратегия и тактика, техника и логика реализации концептуальных идей и тенденций организации учебного процесса высшей школы, обновления его содержания, форм и методов.

Качество обучения и воспитания в ВУЗе становится сферой дискуссий и споров по проблемам технологий и инноваций, применяемых в учебно-воспитательном процессе. Рождаются новые концепции, в рамках которых осмысливаются перемены,

происходящие во взглядах на теорию, методику и технологию обучения. Одной из таких *актуальных* проблем является применение технологии нейро-лингвистического программирования (НЛП) в учебном процессе высшей школы. Решение этой проблемы и лежит в русле современного развития высшего образования в Республике Казахстан.

С проникновением нейро-лингвистического программирования в сферу образования появилась возможность использовать в образовательном процессе при работе со студентами приемы, техники и технологии, направленные на формирование, развитие и достижение успеха. Нейро-лингвистическое программирование можно использовать как при работе с каждым обучаемым, с группой, так и с учетом специфики образования. Преподаватель, отследив установившиеся шаблоны успешного поведения в группе, может создать модель успеха для себя и для обучаемых, и использовать её для более эффективного учебно-воспитательного процесса.

На сегодняшний день, к сожалению, **проблема** применения технологии нейро-лингвистического программирования на занятиях остается не разработанной, в соответствии с этим определилась тема исследования. Трудностью в организации такого обучения является нерегулярное проведение специальных курсов и отсутствие квалифицированных специалистов в данной области.

Труды, посвященные данной проблеме, практически отсутствуют. Имеется лишь ряд работ, в которых рассматриваются элементы данного метода применительно к обучению учащихся: например, Павлова М.А. «Интенсивный курс повышения грамотности на основе НЛП» (1999), Шугалей Е.В. «Перспективы применения методологии НЛП к моделированию процессов динамического обучения» (2001), Гринфельд М. «НЛП и гуманизация образования» (1996), Воронин А. «НЛП, как альтернативный метод исследования детской одаренности» (2000) [5].

Образовательный процесс изучения математических дисциплин для студентов представляет собой восприятие и усвоение предложенной информации. Однако у многих давно возник вопрос, почему одни студенты схватывают эту информацию на

лету, другие же не могут усвоить даже после многократных повторений и решений практических задач. Изучая литературу по данной теме, мы пришли к выводу, что каждый студент отличается индивидуальными особенностями восприятия, следовательно, строить образовательный процесс необходимо с учетом этих особенностей.

С точки зрения НЛП, имеется три основных канала, по которым студенты воспринимают информацию:

- визуалы
- аудиалы
- кинестетики

Несмотря на то, что информация поступает в сознание одновременно по всем каналам, большинство студентов отдает предпочтение какому-либо одному. Данное предпочтение и формирует первичную (ключевую) репрезентативную систему – внутреннюю сенсорную систему, которая используется для получения информации чаще и полнее других [3].

Визуалы – перерабатывают и хранят информацию в виде зрительных образов, картинок, схем, диаграмм, формул. Студенты-визуалы успешны в распознавании формул, операциях с абстрактными идеями.

Аудиалы хорошо воспринимают и запоминают информацию на слух. Большую часть информации студенты такого типа воспринимают и перерабатывают во время лекции или практического занятия (в момент объяснения преподавателем), а не во время выполнения домашних заданий, когда необходима работа с письменным текстом.

У кинестетиков переработка и хранение информации основывается на ощущениях. Студенты-кинестетики наиболее успешны при выполнении тестовых заданий, где интуиция помогает выбрать им верный вариант ответа.

Творческий характер заданий и всей деятельности сам по себе является мощным стимулом к познанию. Пробудить творческий интерес и активную самостоятельную или коллективную деятельность, позволяет технология нейро-лингвистического

программирования, которая основана на следующих принципах: **проблемности**, когда студенты получают новые знания в результате собственной активной деятельности; **взаимообучения**, где применяется дискуссия как активный метод обучения; **исследования изучаемых проблем и явлений**, когда включаются элементы анализа и обобщения; **индивидуализации**, позволяющего организовать деятельность с учётом доминирующей репрезентативной системы обучаемого; **самообучения**, построенного на основе оперативной, регулярной самооценки и активного стремления к пополнению и совершенствованию собственных знаний и умений; **мотивации**, предполагающего наличие стимулов, делающих возможным активную самостоятельную или коллективную работу студентов.

### *Условия необходимые для работы по технологии НЛП*

1. Количество студентов не должно превышать 32 (оптимальное количество – 16). Соотносится с количеством заданий и фактором времени.
2. Ответ по заданию не должен превышать 1,5 минуты.
3. Доска, на которой выполняются письменные задания, должна быть достаточна для работы четырёх студентов (что соответствует среднему составу микро группы).
4. Студенты должны быть знакомы со всеми предлагаемыми видами заданий, а также способами их выполнения.
5. Задания должны соответствовать уровню развития студентов. По характеру быть проблемными или частично – поисковыми, предполагающими переосмысление изучаемого материала. Чем ниже уровень, тем проще задание.
6. Необходимо, во избежание активного или пассивного сопротивления внедрению новой технологии, выработать единое мнение, позволяющее выполнять решение без заминок, что намного ускоряет учебный процесс (это не простая, а трудоёмкая работа, если представить, то сопротивление, которое возникло

уже при ознакомлении с данной технологией у педагогов, можете представить, каким оно будет у студентов...).

В следующей таблице представим структурно –хронологическую схему занятия по технологии нейро-лингвистического программирования (см. таблицу 1).

**Таблица 1 - Структурно –хронологическая схема занятия**

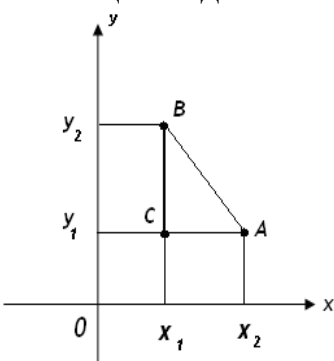
Основные этапы занятия	время	Действия преподавателя.	Действия студента
1.Организационный момент	1 мин.	а) приветствие б) проверка готовности к занятию.	
2. Вступительное слово преподавателя.	2 мин	Постановка задач практического занятия	Слушаю
3. Выполнение заданий по карточкам. Выполнение студентами различных заданий. Работают у доски наглядным и устным способом. (на каждый вопрос темы отводится 2минут).	16 мин.	Контролирует, Корректирует, Оценивает ответы.	Выполняют задания по принципу <u>точно</u> <u>вовремя</u>
4. Творческая работа студентов	26 мин.	Контролирует, корректирует, оценивает работы	Выполняют задания по теме.
5. Подведение итогов.	3 мин.	Комментирует и выставляет оценки.	Слушаю

<p>6. Домашнее задание -повторение темы в соответствии с КТП дисциплины. -выполнение заданий по самоконтролю.</p>	<p>2 мин</p>	<p>Даёт рекомендации По выполнению Домашнего Задания.</p>	<p>Записывают, Выясняют не понятное по теме.</p>
---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	------------------	-------------------------------------------------------------------	----------------------------------------------------------

Авторы нейро-лингвистического программирования, при создании этой науки исходили из мысли, что все внутренние процессы опыта, полученного человеком, находят свое отражение в речи и лингвистических структурах. Поэтому основной задачей современного образования является использование техник НЛП для формирования навыков визуализации информации, ее запоминания, для дальнейшего воспроизведения в речи.

На основе выше сказанного приведем элемент лекционного занятия с применением технологии нейро-лингвистического программирования используя репрезентативную систему студентов для реализации многосенсорного обучения (см. таблицу 2).

**Таблица 2 - Элемент лекционного занятия по теме «Аффинная, прямоугольная и полярная системы координат» [4,5].**

Аудиалы	Визуалы	Кинестетики
<p>Преподаватель вслух четко и ясно произносит тему, цель и задачи лекционного занятия. Четко произносит определения, формулы и т.д. Например, Пусть на плоскости задана прямоугольная система координат Оху и точки относительно этой системы заданы своими координатами: <math>A(x_1, y_1), B(x_2, y_2)</math> (Рис. 1). Расстояние между этими</p>	<p>Обязателен рисунок или схема, таблица и т.д.</p>  <p>Рис. 1</p>	<p>Все определения, формулы произнесенные преподавателем записываются в тетрадь. Даются задания с четкими инструкциями по их выполнению.</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>Найдите расстояние между точками <math>A(2,-5)</math> и <math>B(-4,3)</math>.</li> <li>Найдите расстояние между</li> </ol>



точками обозначим через $d$ . Покажем, что расстояние между двумя точками находится по формуле:		точками А (1,-2,-3) и В(2,-3,0).
-------------------------------------------------------------------------------------------------	--	----------------------------------

$$d = \sqrt{(x_2 - x_1)^2 + (y_2 - y_1)^2}$$

Применение технология нейро-лингвистического программирования при изучении математических дисциплин прямо или косвенно решает многие проблемы. Она представляет организацию совместной деятельности студентов с преподавателями, меняющую ценностные установки, смысловые ориентиры, способствуя переходу на новый уровень усвоения деятельности, в которой заложены условия для развития творческого мышления.

В целях активизации и оптимизации учебно-воспитательного процесса целесообразно включение в учебную деятельность студентов таких элементов как позитивное якорение, раппорт, обмен стратегиями, при этом необходимо особенное значение придавать многосенсорному общению со студентами и многоканальной подаче информации.

Опираясь на результаты, мы можем сделать вывод о том, что технология нейролингвистического программирования способна помочь преподавателю в разработке плана действий на занятиях для создания атмосферы заинтересованности, повышения учебной мотивации, и, следовательно, для повышения эффективности работы.

### Список литературы:

1. Дикалина, О. Е. Применение технологий нейро-лингвистического программирования в преподавательской деятельности. // Информ.-аналит. электрон, журнал Режим доступа: <http://www.fact.ru/www/arhiv9.htm>- 17.06.2007.
2. Гриндер М., Ллойд Л. НЛП в педагогике. М., 2001
3. Ананьев Б.Г. Сенсорно-перцептивная организация человека//

Познавательные процессы: ощущение, восприятие. М., 1982

4. Кожашева Г.О., Гетало Е.Н. Развитие познавательной деятельности студентов с учетом доминирующего канала восприятия информации на занятиях аналитической геометрии// Сборник научных статей 4 Международной научно – практической конференции г. Курск // Актуальные проблемы и перспективы преподавания математики// 14 – 16 ноября 2013

5. [http://apps.webofknowledge.com/full\\_record.do?product=UA&search\\_mode=GeneralSearch&qid=27&SID=W1PAETCnGhwGNsTzYeU&page=15&doc=142](http://apps.webofknowledge.com/full_record.do?product=UA&search_mode=GeneralSearch&qid=27&SID=W1PAETCnGhwGNsTzYeU&page=15&doc=142)

**УДК 378.046**

**Игілік Амангүл Игілікқызы**

№61 орта мектеп педагог-психологы

(Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.)

## **ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ**

**Аннотация:** Білім мен ақпарат үстемдік құрған қоғамда білім беру жүйесі инновациялық экономиканың негізгі бөлігі болып табылады. Қатаң талаптары қалыптасып келе жатқан инновациялық экономика қай салада болса да, бүгінгі маманның құзыреттілігін, яғни өз саласы бойынша ой-пікірінің қалыптасуын, кәсібилігін, өмірдің өзгермелі жағдайына бейімділігін, оған сай өз білімін пайдалану ғана емес, оны қажеттікке қарай толықтырып отыруды талап етеді.

**Түйінді сөздер:** кәсіби құзыреттілік, білім беру жүйесі, педагогика

Еліміздің әлемдік білім кеңістігіне еруге талпынысы, білім беру парадигмасының өзгеріп, жаңа ұлттық модельдің қалыптасуы болашақтың жаңаша ойлайтын, дүниеге көзқарас мәдениеті мен санасы дамыған ұрпағын оқытып, тәрбиелейтін педагогикалық кадрларды дайындаудың сапасын арттыруды талап етіп отыр.

Білім беру ісіндегі басты тұлға - педагог. Педагогтың мәртебесін арттыру, оның абыройын көтеру – көп қырлы үдеріс. Бұл білім беруді дамытудың жаңа бағдарламасынан орын алған.

Бүгінгі заман талабына сай педагог - ол рухани дамыған, педагогикалық технологияның қыр-сырын жетік меңгерген шығармашыл тұлға болуы тиіс.

Ұстаздың педагогикалық шеберлігі мен кәсібилігінің айырылмас құрам бөлігі ретінде оның кәсіби құзыреттілігі саналады. Құзыреттілік ұғымы адамның қайсыбір

қызметті атқаруға дайындығының құймасын сипаттайды. Қазіргі кезде жалпы және кәсіби білім берудің теориясы мен практикасында жиі қолданылуда [1].

Педагогикалық қызметтің ерекшелігі тек бір мамандық бойынша құзыретті болуына жол бермейді, оқытушының кәсібилігі кәсіби құзыреттіліктің барлық түрінің бір тұтастығымен анықталады.

Кәсіби құзыреттіліктің құрылымын анықтаудың бірнеше жолы бар. Олардың бірі оқытушының кәсіби құзыреттілігінің құрылымын педагогикалық ептілік жүйесі арқылы ашумен байланысты болса, басқасы педагогтың түрлі кәсіби саладағы құзыреттілігіне бөліну құрылымы арқылы анықталады, олар:

- өзіндік білім беру және оқытушылық;
- тәрбие беру қызметі;
- ғылыми-әдістемелік және мәдени-ағартушылық;
- коррекциялық-дамытушы қызмет;
- басқарушылық қызмет.

Педагогтың мәртебесін көтеретін басты күш - оның кәсіби құзыреттілігі. Ал, *кәсіби құзыреттілік дегеніміз* - маманның әлеуметтегі қабылданған стандарттар мен нормаларға сәйкес өзінің кәсіби-педагогикалық қызметін атқаруға дайындығы мен қабілетін анықтайтын кәсіби білімдер мен дағдылар жиынтығы немесе жекелік-кәсіби сипаттама. Кәсіби құзыреттілік – оқытушының педагогикалық әрекеті өте жоғары деңгейде атқара алуы, педагогикалық қарым-қатынасқа түсе алуы нәтижесінде оқушылардың білімділік және тәрбиелік деңгейінің жоғары болуын қамтамасыз етуі. Білімнің сапасын қамтамасыз ететін педагогтар болғандықтан, ең алдымен олар сапалы қызмет көрсетуі тиіс [2].

Кәсіби құзыреттілік – жеке тұлғаның кәсіби іс-әрекетті атқаруға теориялық және практикалық әзірлігі мен қабілеттілігінің бірлігі. Ал педагог маманның кәсіби құзыреттілігіне оқытушының оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыруда өз мамандығына байланысты барлық теория мен практиканы меңгеруі, жеке тұлғаны қалыптастыруда, яғни білім алушылармен жұмыс істеуге бағытталған қабілеттерінің бірлігі. Осыдан кәсіби құзыреттілік ұғымына педагогқа тән болуы тиіс барлық, қасиеттер мен

кабілеттер кіретіндігін аңғару қиын емес [3]. Яғни, оқытушының білім-білік, дағдылары, өз мамандығына қатысты білімдер жүйесі, жұмыс істеу шеберлігі, мәдениеті, психологиялық қасиеттері, қарым-қатынас стилі, педагогикалық такт, әдеп т.б. жатқызамыз.

Оқытушының кәсіби құзыреттілігін төмендегідей ашып айтуға болады:

Ірелі және кіріктірілген білімдердің жоғары деңгейінің болуы яғни педагогика, тәрбие теориясы мен әдістемесі, дидактика, барлық пәндерді жүргізу әдістемесі, сол пән арқылы білім алушыларға берілетін білімдерді терең игеру;

Түйінделген іскерлікті, дағдыны, қабілетті меңгеруі – дидактикалық, танымдық, коммуникативтік, зерттеушілік, шығармашылық, өз білімін дамытуға деген қабілет, теория мен практиканы байланыстыра алу қабілеті, диагностикалық іс-әрекет. Ғылыми-зерттеу іс-әрекетімен айналысу;

Кәсіптік – педагогикалық қасиетке жаңаша көзқараспен қарауы – бұрыннан қалыптасқан «мұғалімнің айтқаны әрқашан дұрыс» деген қағидадан аулақ болып, мұғалім тек ақпарат таратушы ғана болмай, білім алушының жеке тұлға болып қалыптасуының басты көмекшісі болуы керек, білім алушының, даму деңгейіне қарамастан, оның тұлғасын құрметтеу, авторитарлық биліктің орнын өзара бірлескен қызмет, көмек, білім алушының аз да болса жетістігіне қуана білушілік басым болуы керек[4]. Білім алушылардың әрқайсысын тануға тырысу, өз мамандығын сүйю;

Инновациялық технологияларды меңгеруі – мұғалім өзінің шығармашылық іс-әрекетінің арқасында тұтас педагогикалық процесті тиімді ұйымдастыру үшін қазіргі кездегі бар инновациялық технологияларды меңгеруі тиіс. Жаңа инновациялық технологияларды ғылыми ізденіспен тәжірибеге енгізуде өз үлесін қосуы қажет;

Педагогикалық міндеттерді шешудегі кәсіптік, шығармашылық іскерлігі;

Педагогикалық міндеттерді шешу барысында шеберлік танытып, өзінің білім, білік дағдыларын пайдалана отырып, білім алушыларға тиісті білімдер жүйесін меңгерту. Білім алушылардың білімдерін тексеруде оқытушының жүргізетін диагностикалық іс-әрекеті;

Шығармашылық шеберлігі – оқытушы білім алушыларды оқытып қана қоймай, оларды тәрбиелеумен айналысатыны белгілі, колледж өмірінде небір қиын жағдаяттар кездесіп жатады, сондай жағдаяттарда өзінің шығармашылықпен ойлай білетіндігін, шеберлігін танытуы тиіс. Сонымен қатар білім алушылармен, топпен жүргізілетін түрлі мәдени шараларды ұйымдастыруда дайын жоспарларды пайдаланбай, сол топқа, топ ішінің құрамына, сипатына тән жоспарлар жасап, білім алушылар үшін, ата-аналар үшін, оқытушының өзінің өз ісіне қанағаттануы үшін қызықты іс-шара өткізе білуі шарт [5].

Жоғарыда аталған құзыреттілік құрамынан әр оқытушы өз жұмысына талдау жасап, қызметіндегі артықшылықтары мен кемшіліктерін мойындай алады. Өзіне-өзі сын көзбен қарай отырып, кемшілік болса, түзеп, артықшылықтарымен өз әріптестерімен бөлісе алады, олай ету әр маман үшін өте тиімді.

Оқытушының құзыреттілігі оның сабақты нәтижелі жүргізуіне де тікелей байланысты. Сабақ нәтижелі болуы үшін оқытушылар төменгі ережелерді ескергендері дұрыс:

өте жинақы болу, білім алушылардың алдына қоятын мақсат нақты, айқын болуы және мақсатқа жетудің жолдарын ретімен, бірізділікпен жүргізе білу;

білім алушыларды төмендетіп, жөнді-жөнсіз ұрыспау, олардың білмегеніне ренжімеу, мейірімді болу. Егер топтың көпшілігі түсінбеген болса, онда өзіңіздің кемшілігіңізді іздеңіз;

білім алушылардың сөзін бөлмеу, соңына дейін сөйлеуге мүмкіндік беру, білім алушының жауабы дұрыс болмаса, ол қойылған сұрақтың нақты болмауынан;

тапсырма мен нұсқау анық, білім алушы оқытушының талабын анық түсінетін болуы шарт;

сабақ барысында білім алушылардың зейінін тұрақтандыру, егер ауытқулар болса, тақырыпты өзгерту немесе қосымша материалдарды пайдалану, білім алушылардың ынта-ықыласын, қызығушылықтарын қадағалап отыру;

сабақты дәл уақытында бастау, уақытты үнемдей білу, тәрбиелік ақыл-кеңесті ұзақ уақыт айтып тұрудың қажеттілігі аз;



білім алушыларға қойылған талап міндетті түрде жүзеге асуы керек;  
сабақтың өткізілу темпі интенсивті, бірақ оқу материалдарын білім алушылар толық меңгеруіне жағдай жасалуы шарт;

білім алушылардың жауабын мақұлдап, ынталандырып, қоштап отыру қажет.

Оқытушы қызметінде өз кәсіби құзыреттілігін жетілдіре отырып жетістікке жетудің алғышарттары:

сырт кескін-келбеті;

пәндерді сабақтан тыс ақпараттармен қамтамасыз ету;

мінез-құлқы, пайымдау мүмкіндіктері, оқу процесінде қарым-қатынас мәдениетін сақтай білуі, әзіл-қалжыңға мән бере білуі;

білім алушылардың жеткен жетістіктерін мақұлдай, қолдай білуі, шыдамдылық және төзімділік;

басқалардың пікірін сыйлай білу, еркіндік, икемділік, кез-келген жағдаятты оңтайлы бағытта шешуге арналған әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалана алу;

білім алушылардың қызығушылығына қарай әрекет ете білу дағдысы.

Егер оқытушы жоғарыда аталған шарттар мен өзін-өзі жетілдіруге арналған мүмкіндіктерді дұрыс пайдаланса, онда оқытушы өз жұмысының нағыз шебері болатыны сөзсіз. Қазіргі қоғамға сай жеке тұлғаны қалыптастыру үшін оқытушының кәсіби құзыреттілігі де жетілген болар еді.

Сөз соңын қорытындылай келе айтарым, қоғамда әрбір педагог - өз ісінің маманы болуымен қатар, оның бойында баланы жақсы көру, баланың көзқарасын мен пікірін сыйлау, тек өз пәнінің төңірегінде ғана қалып қоймай, қоғамда болып жатқан өзгерістерге құлағы түрулі, көзі ашық, жан-жақты талдау жасай білетін маман болуы шарт. Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсынұлы: «Бала оқытуды жақсы білейін деген адам, әуелі балаларға үйрететін нәрселелерін өзі жақсы білуі керек», - деген. Демек, бұдан алар сөз түйініміз: «Шығармашыл ұстаз - шығармашыл шәкірт дайындайды» деген ой түйіндеуге болады.

**Пайдаланған әдбиеттер:**

1. Педагог журналы, 2013ж. №5 баспа
2. Каримов А.Н. Педагогикалық қызмет және педагогикалық шеберлік негіздері: оқу құралы. – Алматы: Қазақ Университеті, 2010
3. Әлмұханова Х.Т., Бейсебаева П.С.Құзіреттілік –кәсіби маман даярлаудың басты сапасы.
4. Таубаева Ш. Педагогикалық кәсіптік қызығушылықтың қызметі., 2001
5. Қазақстан Республикасында Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.

ӘОК 541.124

**Ж. Таубалдиева**

п.ф.к., профессор

**М.Д. Бейсенбаев**

3 курс студенті

**И. Балтабек**

1 курс магистранты

І. Жансүгіров атындағы ЖУ,  
(Қазақстан, Талдықорған қ.)

## **АБАЙ ӘНДЕРІНІҢ РУХАНИ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ**

**Аннотация:** Бұл мақалада Абай өз халқының жалынды ағартушысы, халқының досы әрі ақылшысы ретінде сонымен қатар қазақ халқы мен орыс халқы арасындағы достық пен туысқандықтың қорғаушысы болы саналатынын айтады және Абай әндерінің рухани тәрбиелік мәні қарастырылады

**Кілт сөздері:** ағартушы, рухани, өнер, композитор және т.б.,

Қазақ халқы Абайды тек данышпан ақын, әрі ағартушы деп қана біліп, сүйіп қоймайды, сонымен бірге оны даңқты композитор, көптеген халық әндерінің авторы екендігі жағынан да біліп, сүйеді. Абайды композиторлікке қандай негіз суарып, қандай негіз өсіріп тәрбиеледі? Әндері ғасырға жуық уақыт бұрын біртіндеп қазақ халқының музыкалық болмысына кіре бастағанды. Қазақ әдебиетінің классигі Абай Құнанбаевтың музыкалық мұрасы Қазақстан өнерінде үлкен орын алады. Қазақтың халық музыкасымен өзінің ең айқын, демократиялық түріндегі – тұрмыстық және классикалық романс күйінде берілген орыстың халық музыкасы мен профессионалдық музыкасы – Абай Құнанбаевтың музыкалық шеберлігін қанықтырған көздері болды. Абайдың музыкалық шығармасының қазақ және орыс

музыкасымен байланысы жеке мәнерлеушілік немесе бүкіл әуеннің ұқсастығынан ғана сезіліп қоймайды, ал ең негізінде маңызы мен түрлерінің ұқсастығынан сезіліп тұрады. Абай әндері ақынның өз тұсындағы туған халқының музыкалық өнерінде болған жақсы, ең құнды жақтарын ғана теріп алумен тынған жоқ, сонымен бірге дәстүрлері жаңадан ұғыну түрінде шығармашылық дамытады. Абайдың музыкалық талабы XIX ғасырдың екінші жартысында, қазақ халқының өнерінің дамып өскен революцияға дейінгі уақыттың бір кезеңінде қалыптасты[1,136].

Абай музыкасы қарағанда даңқы бүкіл далаға жайылған халық музыканттары мен әншілерінің орындаушылық шеберлігі өзінің қанаттанған шағына жеткен кезі еді. Абай заманында Құрманғазы, Мұхит, Біржан, Жаяу-Мұса және тағы басқа да халық өнерінің, қайраткерлері өздерінің тамаша шығармаларын жасап, оларды халық алдында орындады. Халық музыканттарының шығармашылық және орындаушылық шеберліктері бір ғана қазақ тыңдаушыларын ғажаптандырған жоқ, сонымен бірге халық музыканттарын тыңдауға немесе қазақ халқының музыкасын зерттеуге тура келген орыстарды да ғажаптандырды. Қазақстың халқы өнерінің көптеген даңқты қайраткерлерінің шығармашылық және орындаушылық жоғары шеберліктерінің дәлелі бола алатын революцияға дейінгі орыс әдебиетінен ерекше құнды құжаттар қайнар бұлағы болды. Абай бала жастан халық шығармашылығына әуестенді, халық поэзиясын, әнін және күйін білді, әрі сүйді. Ақынның ержеткен шағында «оның жақын достарының ішінде Абайдың музыкалық шығармаларын халық, арасына таратуда үлкен көмек берген ақындар, әншілер және музыканттар болды[2,216].

Абай бала кезінде-ақ қазақ жеріне көшіріп қондырылған - шаруалар алып келген орыстың шаруалық әндері арқылы орыс музыкасымен алғаш рет танысты. Бұдан арғы жерде Абай Семей және Омскіге үзбей барып жүріп орыс әдебиетімен танысып қана қойған жоқ, қайта орыс музыкасымен танысу ісін ілгерілетте түсті. Абай уақытында Омскіде, Семейдегі және басқа көптеген қазақстандық және сібірлік қалаларда мәдени өмір кәдімгідей өскен сатыға көтеріліп еді. Үй ішіндегі музыкалық ермек, әсіресе чиновниктердің, мұғалімдердің және әскери қызметкерлердің арасында белгілі түрде тарайды. Бұл қалалардағы әскери бөлімдердің жетілген капельместер

басқарған тұрақты үрмелі және ішекті аспаптар болды, жергілікті театрлардың сахнасында орыс және украин топтары ойын көрсетіп, концерттер қойды. Орыс және батыс елдері композиторларының әндері, ариялары және романстары концерттік бағдарламаға енгізіліп әрі үй тұрмысында үздіксіз айтылып жатты. Абай Пушкинді, Лермонтовты, Крыловты, Чернышевскийді, Добролюбовті үйрене отырып, орыс композиторлары - Глинканың, Алябьевтің, Рубинштейннің өзінің орыс достарының отбасында, мүмкін тіпті театрлар мен клубтардағы көпшілік концерттерден естуіне тура келген шығармаларына - романстарына, арияларына және әндеріне айрықша құмар болды[3,326.].

Халықтық ән-күй өнерінің негізінде ескен және мазмұны бойынша өз заманының алдыңғы қатарлы идеяларымен терең байланысты орыстың тұрмыстық романстары Абайдың назарын аудартты. Қазақ музыкасын әбден терең білетін және орыс музыкасын да жақсы білген Абай, өзінің шығармашылық руханилығымен бұл екі қайнар көзі ұлттық біртұтастыққа біріктірді. Абай аударған Пушкиннің, Лермонтовтың, Крыловтың көптеген өлеңдері қазақ халқына ақынның ән-күй шығармашылық арқасында танылды. Абай шығармашылық жаңашыл адам ретінде жаңа мәнерлеу, әсемдік сымбат жасап және оны ұлттық үнге ендірді, бұл арқылы ол қазақтың музыкалық тілін байытты. Осыған байланысты Абайдың халық сырын терең білетіндігін, сол үшін де қазақ халқының орыс музыкасы мен поэзиясына деген жаңашыл ынтасын құп алғандығын баса айтуымыз керек. Орыстың шаруалық және қалалық әндері мен романстары өзінің идеялық маңызы бойынша қазақ еңбекшілеріне бәрі түсінікті болды. Сонымен қатар орыс және қазақ үндерінің арасында тарихи қалыптасқан кейбір ұқсастықтардың болуына да қазақ халқының өзінің, орыс музыкасын көркем түрде қабылдау тілегі кемектесті. Көптеген орыс зерттеушілері қазақ және орыс музыкасындағы мәжбүрлеу жақындық жақтарына өздерінің еңбектерінде әлде-неше көңіл аударды. Мысалы, айталық С.Болотовтың 1866 жылы «Орыс хабаршысында» («Русский вестник») басылып шыққан «Сыр-Дариядан» деген мақаласында қазақ халқының өлеңдерінің орта Россия мен Украинаның өлеңдерін недәуір еске салатындығын жазды. Бұған ұқсас айтылған

пікірлерді біз көптеген орыс фольклоршілерінен де табамыз. Қазақ әншілері мен музыканттарының селоларда ескі орыс шаруаларының қалалардағы үйлерде, базарларда және жәрмеңкелерде құлақ тігіп тыңдаған музыкалары қазақ әні мен орыс әніндегі интонациялық жақындаған болуына әсер еткендігіне күмән жоқ[3,126].

Қазақтың халықтың өнер қайраткерлері өзінің маңызы мен мәнерлік сымбаты жағынан жүрегіне жылы тиген орыстың ән-күй және аспаптың шығармашыларын өз тілінің негізіне шығармашылық жеткізді. Қазақтың халық әншілері мен музыканттарының репертуарларында - “Камаринская”, “Ах ты доля, моя доля”, “Вдоль до речки”, “Светит месяц” сияқты орыс музыкасының шығармаларының да болғаны мәлім. Орыстың ән үні қазақ шығармаларында шығармашылық пайдаланылды. Абайдың зор еңбегі сол, ол халықтардың бірі-бірімен туысқандасуында музыкалық өнердің көркемдік маңызы барлығын терең ұғынды, сөйтіп өзінің ән-күй шығармашылықпен бұл ұлы іске жемісті түрде үлес қосты. Абай өз өлеңдерінің әндерін алған жоқ, халық дәстүрі бойынша “ауыздан-ауызға” көшу арқылы өзінің достарына жеткізді. Осылай, Абай әндерін олардың жарыққа шығу шағынан-ақ әншілер-кәсіби және музыкалық өнерді сүюшілер жаттап алып жүреді, сөйтіп халық арасына тез тарап кетіп жатты. Сонымен Абай өлеңдері, бүкіл халықтық шығармалары сияқты, халық ортасынан шыққан айтушылардың сындарынан өте отырып, болмай қоймайтын белгілі өңдеулер мен толықтырылды. Алайда, халық Абай әндерінің заңды түрде бірге жасаушысы болғанына қарамастан, ол әндердің авторлық ерекшеліктерін жойған жоқ. Абай әндерін авторы жоқ халық шығармасынан немесе басқа халық композиторларының шығармаларынан ажырату қиын емес, өйткені ол әндерде Абай мәнерлігі барынша күшті. Осы күнге дейін фольклоршылар Абай Құнанбаевтың әндерінің әуен “Сегіз аяқ” деген әннің 5 түрі, „Қор болды жаным” деген әннің 3 түрі бар, міне осындай барлық әндерінде де екі-үштен халық түрі бар, ал барлығы Абай әндерінің 36 түрі жазылып қалады[4,56].

Абай әндерінің, біздің ойымызша, мұндай түрлерінің көп болуы оның ауызша және жазба түрде таралып кеткен өлеңдерше халықтың өзі ақынның соншалық сәтті әуендерін қолданғандықтан болуы керек, осының арқасында бірқатар өлеңдер

әлденеше әуенге дұшар келгіш болулары керек. Абайдың музыкалық шығармасын жазып алу ісі мүлде аяқталып біткен жоқ, сондықтан халық арасынан Абай әндерін іздеу жолында көп жұмыс істелуі қажет. Абай әндері өздерінің сан жағынан көп еместігіне қарамастан, ақынның музыкалық талантының зор және сегіз қырлылығын көрсетеді. Сонымен ән-күй шығармашылығында Абай өз халқының жалынды ағартушысы, халқының досы әрі ақылшысы және қазақ халқы мен орыс халқы арасындағы достық пен туысқандықтың қорғаушысы болып саналады.

Абай аудармасында ұлттық сипат алған орыс ақындарының шығармалары ақынның өзінің әуенімен үндесулері арқылы көркемдік кестеленуі жөнінен өзгеше күш алды. Орыстың саяхатшылары мен фольклоршылары халық әншілерінің репертуарларының ішінде Абай аудармасындағы Пушкиннің, «Евгений Онегиннің» «Татьянаға хаты» Лермонтовтың өлеңінен «Қараңғы түнде тау қалғып» әндері және тағы басқалары зор жемісті болғандықтарын көрсетті. Айталық, Дм. Львовичтің Торғайға барған сапарын жазған «Қырғыз даласы бойынша» деген кітабында оның өзінің Нүрпейіс деген қазақтың қара үйінде дем алып жатқан кезінде қонақтың көңілін көтеру үшін үй иесі бір әншіні шақырады, ол көптеген өлеңдер айтып береді, ал қорытындысында әнші бір жаңа ән айтады. «Мен алғашында, - деп жазады Львович, - өз есіткеніме өзім сенгенім жоқ. Тек сіз қарт қазақтың артық емес, кем емес кәдімгі Татьянаның Онегинге жазған хатын әндеткенін көз алдыңызға елестетіңіз... «Хат» көптің көңіліне қона түсті, сонымен бірге, Нүрпейістің әйелінің әнді ықыластана тыңдағаны сонша». Өзінің жанрының ерекшелігі бойынша демократиялық болып келетін, музыкасы мен сөзі жұбайласып жүретін Абай әндері тек қабылдауға ғана оңай емес, сонымен бірге ән салуды сүйетін көпшіліктің кең түрде орындауларына да оңай. Абай әндерінің көпшілікке тарап кетуі, ақынның өзінің, басқа да халық композиторларындай, ақындық мәтіні музыкалық жолмен орындауы халықтық диатоникалық пернеге, әндетіп айтылатын музыкалыққа және музыкалық ой өрісінің негізі ретіндегі қазақ халқының өзінің әуенінің барынша түсініктілігіне негізделуінде.

Қазақ музыкасы жөніндегі бірқатар тамаша мақалалардың авторы Б.В.Асафьев қазақтың халық әнінің ақындық мәтінге жанаса қалатынын, әнге дегенде сезімталдығын әлденеше рет жазды, Б.В.Асафьев өзіне тән музыканың өмірлік терең толғайтындығына сәйкес қазақтың, халықтық ән-күй шығармашылық эстетикалық ерекшеліктеріне терең, сипаттама берді. Ол қазақ әні «нәзік лириканың толып жатқан мәннерлік әуезін көңілге қонымды бірлестікке ұластырады. Абай осы тамаша өлеңдерге адамды соншалық толғатып толқытатын аңқытып айтар ән шығарды, әуен мен мәтін екеуі біртұтас көркемдік жасап, біздің түсінігімізде желсіз түндегі жарық-ай астындағы мөлдір өзенді де, таудағы жаңғырықты да, бірін-бірі сүйгендердің сылдыр сыбырын да елестетеді. Әннің әуенінің өзі бір жеңіл желдің лебінен құйылғандай - ән сабырлы, біртегіс, құлаққа қонымды[5,156].

Абайдың әуені жағынан орыстың, қала әніне жақын, бірақ басқа мағыналы мәтінге үйлестіріліп ақынның шығармашылық шеберлігінен өткен «Айттым сәлем, қалам қас» деген лирикалық әні, әсіресе, халық арасына кең тараған. Бұл әнде де тыңдаушыларды мәтін мен әуенінің бірлігі еліктіріп жібереді. Бұл тегеурінді әрі қиын, бұл әнде ынжық, өзіне-өзі тояттанған жұмыссыз арсыздың сурет сықақталып көрсетілген. Ән ақынның өзінің арсыздар мен екіжүзділердің мінездеріне қарсы бағыттаған әділ ашуын, қаһарын көрсетеді. Бұл әнде Абай жалған және сатқан феодалдық - байлық ортаның музыкалық сықақшысы-шындық ретінде, өткір сыншысы және әшкерелеушісі болып көрінеді. Абайдың көп өлеңдері дидактикалық, ғибратты сипатта болып келеді. «Біреуден біреу артылса». «Ата-анаға көз қуаныш», «Сұрғылт тұман» сияқты шығармаларының мелодиялары ариялық, сыпатты болып келеді. Бұл әндердің сабырлы, біркелкі қозғалыстағы әуендері қатал, бірақ өз халқы бүкіл жүрегімен сүйетін ұстаздың даналық ақылын бейнелі түрде береді.

Абай «Ішім өлген, сыртым сау», «Сен мені нетесін?» «Қарашада өмір тұр» деген әндерінде әуеннің айрықша драмалық, ауыртпалығына жетеді. Бұл әндерде жеке бастың жалығу, жалғыздану мұңының терең сезімі нәзік көрсетілген. Бұл өлеңдерде күдер үзушілік немесе пессимизм жоқ, Абай бұл өлеңдерінде адам жанының білгір психологі ретінде көрінеді. Абайдың бұл өлеңдерінде оқшауланған және бекем жеке



бастың қалғасы ғана естіліп қоймайды, сонымен бірге, ең бастысы, өзінің халқын жақсы өмірге, мәдениетке және білімге жеткізуге ұмтылған азаматтың, патриоттық зор сезімі жырланады. Абайдың әуені оның музыкалық талабының бір ғана құралы болғандығын, оның музыкалық шығармасының гармониялықты және полифониялықты білмегендігін, тек айқын қонымды ән арқылы Абайдың нәзік лирикадан кеңдігін ұмытуға болмайды.

Абай өзінің ән шығармаларында алуан салалы тамаша талантымен, алуан түрлі ой, сезім және толғану жақтарымен осылай бүкіл салтанатымен көрінеді. Абайдың музыкалық шығармашылығы қазақ өнерінің мақтанышы болып саналады. Оның көптеген әндері енді қазақтың халық музыкасының классикалық шығармалары болды. Абай әндері советтік уақытта ғана жазылды. Орыс фольклоршылары Бимбоэс және Затаевич 1919-1923 жылдары Абай әндерін ең алғаш жазып алды. Бұл жұмысты композиторлар Л.А.Хамиди, Е.Г.Брусилловский, А.Қ.Жұбанов және басқалары алға қарай бастырды. Абайдың өлеңдерін жинастыру және оның ән-күй шығармалық насихаттау ісіндегі, ақынның ән-күй шығармашылық білгірі жазушы М.О.Әуезовтың зор ролін айрықша атап өтуіміз керек. Мұның, көмегімен Абай әндерінің көптеген қызық түрлері табылып, жазылып алынды.

Абайдың немересі Мәкен Мұхамеджанова мен Архам Ысқақовтан жазып алған әндердің зор құндылығы бар. Белгілі халық ақындары - Жүсіпбек Елебеков, Қуан Лекерев, Қали Байжанов, Манарбек Ержанов Абай әндерін соншалық шебер орындайды. Абай әндері радио және концерттік эстрадада ССРО халық артискасы Күләш Бәйсеитованың, Қазақ ССР халық артистері Ришад Абдуллиннің, Байғали Досымжановтың, Әлібек Дінішев және басқаларының орындалуында ылғи айтылып, құлаққа есітіліп жатады. Абай әндері сауықкеш үйірмелерінің репертуарларынан кең орын алады және олар жанұя, достардың бастары қосылған жерде жиі айтылып жатады.

Абайдың ән-күй шығармасының бұрынғының классикалық мұрасы ретінде зор бағасы бар және үлкен жаңалықтарының маңызы бар. Егер Абай әндері революцияға дейінгі өмірдің жағдайында қазақ халқы мен орыс халқының туысқандық достығына

үлкен әсер еткен болса, енді біздің кезімізде оның әндері музыкалық әдебиеттің ажыратылмас бір бөлігі болып отыр. Мұның үстіне Абай әндері зор, дербес кесек бір көркемдік, оның әуендері көптеген советтік композиторлардың опералық, симфониялық және камералық шығармаларының, шығармашылық асқағының қайнар көзі болып саналады. Абайдың көп әуендерін композиторлар М.Төлебаев, К.Қожамьяров, М.Иванов-Сокольский, Дм.Мацуцин және басқалары фортепианодан түрлі дауыстарға немесе хорға бейімдеп өңдеп жазды.

Абай - нағыз халық композиторы, оның, шығармасы халық арасында ең қымбат, ең сүйікті және ең халықтық болып өмір сүреді. 1953 жылғы қарашада өткен селолық музыкалық сауық кештің олимпиядасына қатысушылар жеке ән, дуэт, хор, оркестрге қосу түрінде Абай әндерін 176 рет орындаған еді. Абай өзінің үзеңгілес замандастары сияқты музыканы, ән-күйді жақсы түсіне білген. Әсіресе халық әншілері мен күйшілердің өнерін жоғары бағалап, оларды ұйып тыңдаған. Көптеген ақын, әнші, күйшілермен кездескен, кейбіреулері Абай аулында болған. Мәселен, атақты әнші Біржан сал Абай аулында бірнеше ай болып, ән салып, Абайдың да әндерін тыңдап, бір-біріне жақсы баға бергені мәлім. Біржан сал Абайдың «Мен көрдім ұзын қайың құлағанын» өлеңіне ән шығарып кеткен.

Академик А.Жұбанов өзінің «Замана бұлбұлдары» атты кітабында былай дейді: «Өз заманындағы ән, күй шығарған халық композиторлары сияқты Абай да нота сауатын аша алмады. Сондықтан музыка шығару жөніндегі қолында болған құралы Біржан, Ақан, Жаяу Мұсадан артық болған жоқ. Ақынның айналасына талантты жас ақындар, әншілер жиналып, жиі бас қосатын болған. Кейбір деректерге қарағанда, Абай аулында ақынның балалары мен шәкірттерінен құрылған музыка ансамблі болғанға ұқсайды. Ансамбльге домбыра, скрипка, гармонь, мандолина және гитара аспаптары кірген. Ансамбльді Әбіш пен Көкпай басқарған. Ал скрипач Мұқаның репертуарында қазақтың халық әндері мен қатар, Батыс Еуропа және орыс композиторларының шығармалары, орыс, украин, татар, башқұрттың, халық әндері болған.

Бүгінгі таңда, көп ұлтты Қазақстан Республикасының халықтары Абайды тек қана ойшыл, ұлы ақын емес, тамаша халық композиторы есебінде танып отыр. Осы тақырыпта көптеген көркем өлеңдер, ғажайып сазды әндер шығарады. Оған «Амал жоқ-қайттым білдірмей» (Татьяна хаты), «Тәндері қосқан жар едің сен» (Татьянаның, монологі), Онегиннің, Татьянаға жауабы, немесе «Қараңғы түнде тау қалғып» («Горные вершины») М.Лермонтовтан, т.б. әндер кепіл бола алады. Бұл қазақ ұлттық музыка мәдениетіне қосылған асыл казына. Ақын өзінің қысқа өлеңдерінде табиғаттың, бейнесін, адам портретін жасауға, оның, ішкі, сыртқы мінездерін суреттеуге өте шебер. Абай өлеңнің тематикасы мен образдық жүйесін байытып, оған халықтық характер берген. Мәселен, «Айттым сәлем, қаламқас», «Қор болды жаным», «Сегіз аяқ», «Ата-анаға көз қуаныш», «Мен көрдім ұзын қайын, құлағанын», «Сұрғылт тұман», «Желсіз түнде жарық, ай», «Амал жоқ,- қайттым білдірмей» (Татьяна хаты), «Қараңғы түнде тау қалғып», «Ішім өлген, сыртым сау» т.б. әндерінде жаңа өлшем, ерекше әуен мен ырғақ, жаңа үн мен олардың бірнеше түрлері бар.

1920 жылдары Абай әндерін, алғаш фольклоршы-этнограф А.Бимбоэс, кейінгі жылдары А.Затаевич халық аузынан жазып алды.1935 жылы ақынның туған жері Семейде, Мұқтар Әуезов өзінің болашақ «Абай» романына материал жинап жүрген кезінде композитор Л.Хамидиді кездестіріп, оған Абайдың әндерін нотаға түсіріп, жазып алу туралы ақыл береді. Л.Хамиди Семейде Абайдың жиені Архалы Ысқақовтан ақынның 18 әнін жазып алып, нотаға түсіреді.

1939 жылы Абайдың музыкалық мұрасын сақтау мақсатында Алматыға Абайдың немересі, әрі әнші, әрі ақын, атасының әндерін сақтаушы Мәкен Мұхаметжанова шақырылып, одан композитор әрі музыка зерттеуші А.Жұбанов Абайдың 15 әнін жазып алып, нотаға түсіреді. Бұдан кейінгі жылдары фольклоршы Б.Ерзакович әншілер Темірболат Арғынбаевтан, Қуан Лекеровтен, Жүсіпбек Елебековтен Абайдың 10 шақты әнін жазып алған. Мұнымен қатар академик А.Жұбанов өзінің «Замана бұлбұлдары» атты кітабында Абайдың музыкалық мұрасы туралы үлкен зерттеу жазды. Ал Абайдың әндері туралы В.Дернова, Б.Ерзакович

біраз мақалалар жазып, еңбек етті. Абайдың әндері профессионалдык қазақ музыкасының тууына әсер етті. С.Шабельскийдің, фортепианолық триосы, Украина композиторы М.Скорульскийдің фортепианолық квинтеті Абай әндерінің негізінде туды. Композитор В.Великанов Абайдың «Қарашада өмір түр» тақырыбына импровизация, Ғ.Жұбанова «Қор болды жаным» әніне вариация, скрипка мен фортепианоға арналған транскрипциясы да Абай әндерінің сарынымен жазылған. А.Жұбанов пен Л.Хамиди өздерінің «Абай» операсында Абайдың әндерін орындады пайдаланды. Ал А.Жұбановтың «Абай», Е.Брусилловскийдің «Жалғыз қайық» поэмалары да Абай әндерінің негізінде туды. Ғ. Жұбанова оркестрге, хорға, әнші мен домбырашыға арнап «Татьяна әні» деген оратория жазды. Бұл шығармалардан басқа композиторлар Е.Рахмадиев, Ж.Дәстенов, Г.Гризбил, К.Күмісбековтердің Абайға арналған музыкалық туындыларын да атап айтуға болады. Қазақстан композиторларының, шығармашылығында Абайдың әндері цитата немесе интонациялық түрде молынан пайдаланылды, ол жоғарыдағы аталған шығармалардың музыкалық драматургиясын күшейте түсті[6].

Қысқасы, Абай әндері қазақтың күрделі профессионалдык, музыка мен ән және көп дауысты хор өнеріне, музыкалық мәдениетіне қосылған зор үлес деп білу керек.

### Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Құнанбаева А. «Шығармалар толық жинағы». Т. 2. - Алматы: «Ғылым», 1987.- 281 б.
2. Музыка әлемінде//.Ғылыми-әдістемелік журнал. Алматы. 2014, №2, 10б.,
3. Музыка әлемінде//.Ғылыми-әдістемелік журнал. Алматы. 2016, №3, 17б.,
4. Байтұрсынова А. Шығармалар (Өлеңдер, аудармалар, зерттеулер). Алматы: «Жазушы», 1989. - 319 б.
5. Құнанбаев. Ачө. Қара сөздері. - Алматы, 1993. - 92 б.
6. Музыка әлемінде. Ғылыми-әдістемелік журнал. Алматы. 2017, №4, 15б.,

**УДК 796.332**

**Саутов Рахмет Тюлимбаевич**

Казахская Академия спорта и туризма

**Абдикеримов Нурболат Айтуугли**

Алматинский колледж строительства и народных промыслов

(г.Алматы, Казахстан)

## **МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ И ОБУЧЕНИЯ ФУТБОЛИСТОВ**

**Аннотация:** Долгое время одним из приоритетных направлений научных исследований в футболе являлась оптимизация игровой соревновательной деятельности квалифицированных футболистов, при этом соревновательная деятельность юных футболистов рассматривалась, как правило, в единичных работах и лишь на примерах игр старших юношей 16-18 лет. В данном исследовании предпринята попытка анализа показателей соревновательной деятельности футболистов 8-10 лет.

**Ключевые слова:** методика, игровые средства, технико-тактическая подготовка, учебная программа, методика, юные футболисты, оптимизация.

Современные исследования показывают, что игровые амплуа футболистов, связанные с решением конкретных задач на поле, определенным образом влияют и на структуру соревновательной деятельности команды. Поэтому игрокам определенных игровых амплуа необходимы высокие уровни тактического и технического мастерства при выполнении вполне конкретных тактико-технических действий (далее – ТТД), что позволяет эффективно осуществлять возложенные на них функции .

С этих позиций особое значение приобретает определение значимости конкретных приемов для игроков различных амплуа. Очевидно, что такая информация позволит объективно оценивать регистрируемые показатели соревновательной деятельности конкретных спортсменов, индивидуализировать подбор специализированных средств тренировки, а также оптимизировать отбор игроков в команду.

Индивидуальные тактические действия полевых игроков в нападении включают в себя атакующие действия без мяча, характеризующиеся выполнением [2]:

1. «Открывания» – означает выход игрока на свободную позицию, дающую возможность освободиться от опеки соперника, оторваться от него.

2. «Отвлечение соперников» – это перемещение одного или нескольких игроков в определенную зону в целях увода за собой опекунов и создания свободной зоны для индивидуальных действий партнеров.

3. Создание численного преимущества в отдельных зонах игрового поля. В тех случаях, когда атакующий игрок не может справиться в единоборстве с соперником, один из его партнеров перемещается в эту зону, создавая здесь численное преимущество.

Индивидуальные тактические атакующие действия с мячом включают применение ведения и финтов, а также ударов по воротам в различных игровых ситуациях [4].

Групповые действия в атаке. Как правило, той команде, которая владеет мячом, приходится решать задачу взятия ворот путём различных комбинаций и взаимодействий игроков атаки [3].

Комбинации в игровых эпизодах. Комбинации в игровых эпизодах представляют собой взаимодействие игроков в парах, тройках или с применением «взаимозаменяемости». К взаимодействиям в парах относятся такие комбинации, как «игра в одно – два касания», «стенка», «скрещивание». К взаимодействиям трех партнеров относятся комбинации: «игра в одно – два касания», «смена мест», «пропускание мяча». «Взаимозаменяемость» наиболее эффективна и имеет самые

большие перспективы. Основной ее целью является обыгрывание соперников за счет перехода игрока из своей линии в линию своего партнера, после того как тот “увел” оттуда противодействующего ему соперника. Такой приём характерен для тактически грамотных команд с хорошим функционалом возможностей [3].

Розыгрыш стандартного положения является одной из опаснейших ситуаций в атаке. Команды, которые используют оборонительную манеру игры, очень часто используют стандартные положения для создания угрозы на ворота противника [6].

Командные действия в атаке включают в себя: быстрое нападение и позиционное нападение.

Суть быстрого нападения в том, что после успешного отражения атаки противоположной команды, овладевшие мячом, стремительно переходят к нападению на ворота соперников, пользуясь тем, что игроки последней не успели организовать свою оборону.

Наиболее распространенным видом организации атакующих действий команды является позиционное нападение. Оно создает возможность длительного контроля над мячом, так как комбинации осуществляются с помощью коротких и средних передач. При этом часть передач выполняется поперек поля, особенно при подключении к атаке игроков защитной линии. Длительное время, затрачиваемое на развитие атаки, позволяет обороняющимся перегруппировать свои силы и надежно перекрыть наиболее опасные для взятия ворот зоны. Организованная оборона, в свою очередь, требует от атакующих выполнения серии комбинаций. Совершенно очевидно, что преодолеть массивную оборону малыми силами удастся крайне редко, а значит, в атаку необходимо включать значительное число игроков для создания численного преимущества на отдельном участке поля. Но все игровые действия связаны со схемой игры команды [5].

Схема «4-3-3». В соизидании задействованы все полузащитники и нападающие. Часто к атаке подключается центрбек, крайние защитники. Благодаря этому на поле противника в определенный момент могут оказаться все полевые игроки. Большая



ответственность лежит на центральном полузащитнике, потому что именно он обязан контролировать центральную зону и быть основным конструктором атак.

Схема «4-2-3-1». Схема позволяет достигнуть баланса между обороной и атакой, а также динамично менять рисунок игры на основе поставленных задач и текущего положения. В защите ворот участвуют все игроки команды. Оба опорных полузащитника выполняют большой объем работы. Стопперы и крайние хавбеки образуют дополнительную линию защиты. Атакующий полузащитник и форвард нападают на противника и усложняют игровые комбинации. В игре есть только один чистый нападающий.

Схема «4-4-2». На поле 4 защитника 4 полузащитника и 2 нападающих. Фланговые хавбеки активно подключаются к атакам и помогают нападению посредством фланговых прорывов и навесов благодаря хорошей начальной скорости и дриблингу. Ключевое преимущество схемы - возможность быстрого внесения изменений по ходу матча с помощью всего лишь одной замены.

Тактика игры в защите. В футболе тактика игры в обороне предполагает такую организацию действий защищающейся команды, которая позволила бы нейтрализовать атаки соперников.

Защищаясь, команда должна так построить свою игру, чтобы максимально затруднить взаимодействия между атакующими, предотвратить их проникновение в зону перед своими воротами, не дать им возможности наносить удары по воротам. Одновременно обороняющиеся должны стараться создавать условия для отбора мяча у соперников и организовать начало атаки своей команды.

Вот почему тактика игры в обороне требует к себе самого серьезного отношения. В командах, уделяющих тактической подготовке повышенное внимание, отмечается согласованность действий игроков, знание всеми игроками своих функций, высокая игровая дисциплина.

Выбранная командой рациональная тактика игры в обороне может стать эффективным оружием во встречах с превосходящим по силам соперником. Как и в атаке, игра в обороне состоит из индивидуальных, групповых и командных действий.



Индивидуальные действия в обороне включают: действия обороняющегося против соперника без мяча и действия обороняющегося против соперника с мячом, которые состоят из отбора мяча, противодействия передачам, ведению и финтом, ударам по воротам.

Групповые действия в обороне. Групповые действия в обороне направлены на противодействие комбинационной игре противоположной команды посредством своевременного разбора атакующих соперников, подстраховки партнеров, переключения при опеке с одного на другого соперника, группового отбора мяча.

Однако, для того, чтобы эти характеристики можно было использовать в качестве критериев, которые, соответствуя требованиям коллективной игры, позволили бы оценить возможности конкретных игроков в реализации этих требований, необходим учет последовательного усложнения выполнения технических элементов, составляющих технико-тактические действия данной команды.

На соревновательную результативность футболистов оказывает влияние разносторонность технико-тактических действий. В свою очередь показатели разносторонности технико-тактических действий в условиях соревновательной деятельности подвержены вариативности и зависят от ряда факторов:

- 1) волевой установки, которая определяется значимостью матча и, следовательно, конкретным результатом;
- 2) частных задач, стоящих перед отдельным футболистом;
- 3) квалификации соперника;
- 4) уровня подготовленности своей команды и некоторых других условий;
- 5) условий проведения футбольного матча.

Уровень тренировочной разносторонности технико-тактических действий футболистов должен соответствовать соревновательному уровню технико-тактических действий.

Технико-тактическая подготовленность футболистов – один из важнейших показателей, характеризующих уровень мастерства квалифицированных спортсменов.

Только с помощью эффективного применения технико-тактических действий можно добиться положительного результата. Технико-тактическая подготовленность футболистов в немалой степени трансформируется, усложняется в связи с изменениями особенностей и специфики соревновательной деятельности. Направленному совершенствованию в тренировочном процессе должны подвергаться те стороны техники и тактики игры, которые учитывают специфичность вида спорта и дают наибольший вклад в повышение эффективности технико-тактических действий футболистов в процессе соревновательной деятельности. Поэтому данной стороне технико-тактической подготовки квалифицированных футболистов необходимо уделять самое серьезное и пристальное внимание.

Для того чтобы добиться наилучших результатов в мгновенно меняющихся игровых положениях, футболист должен владеть всем богатством разнообразия технических приемов и способов, уметь выбрать наиболее подходящий прием или сочетание приемов, быстро и точно их выполнить.

По нашему мнению, применение любого тактического действия игроков зависит от модели игры, установки и конкретных задач на игру команды. В современном футболе чётко усваивается тенденция на индивидуальные действия, поэтому так ценятся игроки в своих амплуа умеющие эффективно и своевременно применять технические приёмы в игре.

### **Список используемой литературы**

1. Голомазов, С.В. Футбол. Закономерности игры и тенденции развития техники: метод разработки для слушателей ВШТ. Вып. 1 / С.В. Голомазов, Б.Г. Чирва; Рос. гос. акад. физ. культуры. - М., 1997. - 43 с.

2. Андреев, С.Н. Футбол – твоя игра [Текст] / С.Н. Андреев. - М.: Просвещение, 1988. - 144 с.
3. Сагасти, Р.Р. Техничко-тактическая подготовка квалифицированных футболистов: метод. разработка / Р.Р. Сагасти. - М., 1989. - 38 с.
4. Лапшин, О.Б. Теория и методика подготовки юных футболистов: метод. пособие /О.Б. Лапшин. – М.: Человек, 2014. – 176 с.
5. Железняк, Ю.Д. Спортивные игры: техника, тактика, методика обучения: Учебник для студ. учреждений высшего профессионального образования /Ю.Д. Железняк, В.П. Савин, Ю.М. Портнов, А.В. Лексаков под ред. Ю.Д. Железняка, Ю.М. Портнова. – 7-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 520 с.

**УДК 378.046**

**Тукенова Наталья Иембергеновна**

к.п.н., доцент

Жетысуский университет имени И. Жансугурова

(Казахстан, г.Талдыкорган)

## **ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ, КАК НОВЫЙ ВИТОК В РАЗВИТИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ**

**Аннотация:** Рассмотрены основные технологии дистанционного обучения, проведена оценка их преимуществ с точки зрения участников процесса обучения.

**Ключевые слова:** дистанционные образовательные технологии, дистанционное обучение, онлайн-обучение.

Для онлайн-коммуникаций очень важным является качество связи и надежность поставщика телекоммуникационных услуг. Сегодня, когда обучение должно быть эффективным, быстрым и удобным, незаменимым помощником для специалистов и менеджеров по обучению и развитию персонала становится дистанционное обучение. Современные подходы и новые технологии, с помощью которых организация может создать благоприятную среду для развития персонала представляют собой современные IT-решения и новые web-технологии.

Современные технологии проникают во все аспекты жизни общества, все сильнее влияют на нашу повседневную жизнь, на то, как мы думаем, работаем и учимся. Чтобы не отставать необходимо профессионально развиваться, анализировать результаты своей работы, перенимать опыт и улучшать знания. Обучение всегда было и остается одним из основных стратегических инструментов развития как для отдельного индивида, так и для целых организаций, а новые технологии уже давно предлагают решения, способные раздвинуть границы образовательного процесса. Появилось радио и телефон, кинематограф и телевидение, в XX веке – спутниковая связь, персональные компьютеры и Интернет.

Человечество все больше покоряет расстояние, стирая границы. Стало возможно общаться и обмениваться знаниями, невзирая на тысячи разделяющих людей километров. Формы и способы передачи опыта и запаса сведений менялись вместе с совершенствованием технологий. В настоящее время с помощью сети Интернет каждую минуту передаются терабайты данных, книжная библиотека уместается в кармане, а к источнику информации можно обратиться из любой точки мира. Сегодня у многих людей обычный день начинается с заурядной проверки электронной почты и личных страниц в социальных сетях, работы с электронными документами, и уже невозможно представить мир без всех этих коммуникационных возможностей. Сегодняшние технологии позволяют сделать образовательный процесс таким, каким он должен быть: эффективным, быстрым и удобным, способным вписаться в динамичный ритм современной жизни. На данный момент мы обладаем практически безграничными возможностями для самообучения и передачи знаний.

Дистанционное обучение – это новый виток в развитии образовательных технологий, оно представляет возможность дополнить и расширить образовательный процесс и отойти от стандартных и классических правил. В условиях непрерывного образования прямое наставничество (живое выступление преподавателя перед учащимися) заменяется опосредованным, а обучение принимает форму самообразования. С каждым днем все большее количество организаций обращается к электронному и дистанционному обучению, ведь персонал – это один из главных активов, обеспечивающих высокую результативность и конкурентоспособность, когда от развития профессиональных компетенций сотрудников зависит эффективность всего бизнеса. Дистанционное обучение чаще всего используют как инструмент саморазвития. Дистанционное обучение представляет собой технологичную, удобную и современную форму профессионального образования, учитывающую индивидуальные запросы как педагога, так и обучающихся, их специализацию и разный уровень квалификации. Такого рода обучение намного удобнее, чем классическое, которое и стоит дороже, и занимает больше времени, и ограничивает учащихся местом проведения курса. Сегодняшний рынок образования

переживает настоящий бум развития онлайн-обучения. Множество профессионалов, а вместе с ними и компаний уже опробовали эту форму обучения и ощутили как ее плюсы, так и минусы. Так, среди преимуществ дистанционного обучения можно отметить следующие. В первую очередь, это огромный охват слушателей: если во время живой лекции учащиеся ограничены рамками аудиторий, то в онлайн-тренингах и вебинарах количество участников нелимитировано. При равных временных затратах на маркетинговое продвижение традиционный очный тренинг собирает порядка 30 участников, открытая лекция около 500 слушателей, а в открытом вебинаре может принять участие более 1000 человек, и эта цифра может быть в несколько раз больше. Другим важным плюсом является отсутствие необходимости куда-то ехать. Так, на одном дистанционном мастер-классе могут собираться представители разных регионов и одновременно учащиеся из других стран.

Организаторы имеют возможность получить доступ к лучшим зарубежным практикам и без затрат на проезд спикера подготовить его выступление. Емкость и гибкость (материалы легко подстроить под запросы аудитории) – другие важные преимущества вебинаров. Они заключаются в том, что вся коммуникация во время дистанционного обучения происходит через сеть Интернет, и ведущий может практически моментально реагировать на запросы слушателей, представляя дополнительные методические или презентационные материалы. Открытость коммуникации посредством общего чата позволяет всем участникам дистанционного обучения быть одинаково услышанными. Эксперты отмечают и другое качество – наглядность материалов [1]. Внимание на них у участников сильнее, а возможностей для демонстрации контента больше. Учитывая, что все слушатели (обучающиеся) находятся в онлайн-среде (так называемом виртуальном кабинете), они более погружены в происходящее. Уровень концентрации на материале при таком обучении значительно выше, так как не нужно адаптироваться к окружающей обстановке, скажем, лекционного зала, и отвлекаться на происходящее вокруг. При проведении дистанционного обучения можно одновременно раздать 100 или 300

тестовых заданий, провести интерактивный опрос и сразу проанализировать результаты. А в рамках комплексного вебинара учащиеся имеют постоянный доступ к электронным материалам (электронным библиотекам, базам знаний), что, безусловно, является сильным поддерживающим фактором, помогающим в учебе.

Дистанционное обучение предоставляет возможность оперировать любыми методическими и лекционными материалами, а благодаря удобному интерфейсу управления (все материалы собраны в одном месте) с ними проще взаимодействовать: просматривать, скачивать, загружать, обмениваться файлами. К тому же организаторы обучения экономят на печатной продукции при подготовке презентационных материалов. Пожалуй, одним из самых значительных (особенно для организаций) преимуществ является то, что дистанционное обучение – это экономичный инструмент развития сотрудников, который позволяет сократить расходы организации на подготовку и проведение очных тренингов. Нельзя забывать и о недостатках электронного обучения [2]. Их не так много, но они могут существенно усложнить работу организации в направлении организации дистанционного обучения. Так, процесс запуска образовательной программы в организации всегда несет с собой высокие производственные и технологические риски. Иногда скорости доступа к сети Интернет как со стороны слушателя (обучающегося), так и со стороны выступающего может не хватать для полноценной работы, связанной с потоковой передачей видео и звука. Конечно, есть еще творческие риски, когда внимание аудитории сложнее удерживать из-за отсутствия прямого контакта с ней. Мало у какого тренера получится посредством дистанционного обучения создать энергетику живого общения. Сделать же его более похожим на очное возможно за счет большего привлечения внимания участников к теме презентации. Преподавателю потребуется приложить массу усилий для того, чтобы чаще использовать чат, задавать больше вопросов аудитории и просить активнее на них отвечать, динамичнее чередовать сессии вопросов и ответов [3].

Разность восприятия и отношения к дистанционному обучению у старшего и младшего поколения также не позволяет сказать, что это форма обучения одинаково

подойдет для слушателей (обучающихся) всех возрастов. Так, одним из способов, позволяющим нивелировать немногие минусы, может быть использование формы смешанного обучения. Эта форма представляет собой некий компромисс, когда мы прослушиваем первичную лекцию в онлайн-режиме, так же работаем с материалами, а потом приходим на очный семинар с преподавателем для отработки полученных знаний[4]. Если говорить о технической стороне вопроса, то функциональность платформы дистанционного обучения (собственная разработка или готовое IT-решение) включает в себя: трансляцию голоса и видео ряда, демонстрацию презентаций и документов, виртуальный флипчарт, чат (в процессе лекции участники могут общаться с преподавателем или сокурсниками), модуль проведения опросов (возможность провести опрос и сразу получить результаты), работу из веб-браузера (не требуется загрузки и установки дополнительного программного обеспечения, подключение к виртуальному кабинету происходит прямо в веб-браузере). Помимо этого, любое онлайн-мероприятие (мастер-класс, семинар, лекция, конференция) можно записывать (функция аудио- и видеозаписи). Среди других технологических особенностей стоит отметить функцию участия в вебинарах с использованием телеконференцсвязи и телеконференции, позволяющих общаться из любой точки планеты, независимо от наличия и качества Интернет-соединения) [5]. Так, выбирая платформу для организации электронного обучения, необходимо учитывать основные критерии определения лучшей площадки. Среди них можно выделить русификацию, инновационность, унифицированность, удобство использования и эффективность.

Иначе организатор онлайн-обучения (будь то независимое тренинговое агентство или компания, готовящая своих сотрудников) рискует получить не только негативную реакцию аудитории, но и массу проблем: учащиеся не досматривают запись до конца, прокручивают часть видео, не принимают участия в дискуссиях, не дают обратной связи преподавателю и не задают вопросов [6]. В настоящий момент перед большинством работодателей, стремящихся к повышению эффективности процесса обучения и развития персонала, стоят задачи, связанные с внедрением



системы непрерывного обучения сотрудников, ее разработкой на основе индивидуальных планов развития. Они касаются обучения без отрыва от производственной деятельности (на рабочем месте), повышения уровня мотивации сотрудников к самообразованию и развитию своих профессиональных компетенций, выстраивания эффективной передачи знаний. Основным принципом системы профессионального обучения должна стать оценка уровня индивидуального развития значимых для организации компетенций. Для подразделений организаций дистанционное обучение может стать надежным помощником в подготовке и привлечении кандидатов, а также частью адаптационной программы для новичков, средством внутренних коммуникаций персонала, инструментом развития и позиционирования организации на рынке как привлекательного работодателя [7]. При этом подразделение может использовать в зависимости от целей и задач несколько моделей дистанционного обучения, например, индивидуальное, групповое или унифицированное, на базе нескольких образовательных учреждений (учебных центров). Можно назвать несколько видов и форматов дистанционного обучения, которые являются наиболее популярными в современных организациях. Это дистанционные курсы, позволяющие создать целый набор тематических или календарных учебных модулей; вебинары, с помощью которых можно проводить регулярное обучение с высоким уровнем интерактивности и обратной связью; видеоуроки, которые являются удобным средством самообразования; симуляционные тренажеры, помогающие отрабатывать полученные знания в рабочих условиях, и электронные библиотеки (электронные учебники). В рамках управления талантами электронное дистанционное обучение позволяет создавать индивидуальную траекторию обучения для каждого сотрудника, дает возможность отслеживать результат, проводить анализ развития и создавать образовательный контент для подготовки под конкретную задачу и потребность.

Таким образом, электронное дистанционное обучение для специалистов можно обозначить следующими критериями: непрерывное саморазвитие для всех сотрудников, адаптация, обмен опытом между всеми участниками процесса. Помимо

прочего, это продвижение и развитие корпоративной культуры. Безусловно, электронное дистанционное обучение также включает сопроводительную функцию: поддержка очных тренингов, проверка знаний и обратная связь.

### Список использованной литературы

1. Балыбердин Ю.А, Тармин В.А. Использование комплексных информационных систем при создании единой инфраструктуры организации. Компьютерные системы дистанционного обучения (Часть 3) // Управление развитием персонала. – 2006. – №01(05).
2. Балыбердин Ю.А. Внедрение и использование комплексной информационной системы для решения задач административного управления и управления персоналом (Часть 1) // Управление развитием персонала. – 2005. – №1.
3. Балыбердин Ю.А. Использование комплексных информационных систем при создании единой инфраструктуры организации. Внедрение и использование комплексной информационной системы для решения задач административного управления и управления персоналом (Часть 2) // Управление развитием персонала. – 2005. – №2.
4. Бунимович Н.Т., Жаркова Г.Г., Корнилова Т.М. и др. Словарь современных понятий и терминов / Сост. и общ. ред. В.А. Макаренко. – М.: Республика, 2002. – 527 с.
5. Вайндорф-Сысоева М.Е. Методика дистанционного обучения: учеб. пособие для вузов / М.Е. Вайндорф-Сысоева, Т.С. Грязнова, В.А. Шитова ; под общ. ред. М.Е. Вайндорф-Сысоевой. – М.: Издательство Юрайт, 2019. – 194 с.
6. Дибров М.В. Компьютерные сети и телекоммуникации. Маршрутизация в ip-сетях в 2 ч. Часть 1 : учебник и практикум для СПО / М.В. Дибров. – М.: Издательство Юрайт, 2019.– 333 с.

7. Дибров М.В. Компьютерные сети и телекоммуникации. Маршрутизация в ip-сетях в 2 ч. Часть 2 : учебник и практикум для СПО / М.В. Дибров. – М.: Издательство Юрайт, 2019.– 351 с.

УДК 378.14

**Сахипов Айвар Айтуарович**

Докторант ЕНУ им. Л.Н.Гумилева

(Нур-Султан, Казахстан)

## ПУТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ БЛОКЧЕЙНА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

**Аннотация:** В статье описаны возможности применения blockchain технологии в секторе образования и науки, в особенности в высших учебных заведениях. Рассмотрены различные пути того, как обучающиеся могут использовать инновационные технологии, основанные на децентрализованном хранении данных для контроля, записи и хранения учебных материалов, в том числе на основе цифровых образовательных платформ.

**Ключевые слова:** блокчейн, вузы, образование и наука

Криптографическая валюта, или криптовалюта на сегодняшний день один из самых интересных и перспективных феноменов, имеющих потенциал применения не только в финансовом секторе. Сама идея о децентрализованной виртуальной валюте, предоставляющей быструю и анонимную транзакцию, привлекает миллионы инвесторов по всему миру. Однако, биткоин, который стал нарицательным названием для всех криптовалют, является не только инструментом в системе децентрализации, но и включает в себя полноценную систему, которая может изменить все сферы человеческой деятельности.

Выстроенная по определённым правилам непрерывная последовательная цепочка блоков (связный список), содержащих информацию, более известная как blockchain [1], уже используется в финансовом и медицинском секторе. Все больше

отраслей пытаются внедрить данную систему, и образовательная сфера определенно является наиболее перспективной.

Сегодня, при всеобщей цифровизации образования, мы являемся свидетелями развития искусственного интеллекта, процессов Big Data, smart учебных кабинетов и дистанционного обучения на основе современных технологий. Скорее всего, в последующие годы blockchain станет неотъемлемой частью как средне-специальных учебных заведений, так и высшего и послевузовского образования. Рассмотрим потенциальное влияние этой технологии и возможные улучшения процесса обучения, которые она может принести.

**Учет успеваемости обучающихся.** Для большинства образовательных заведений blockchain может стать идеальной технологией для хранения и отслеживания как текущей успеваемости, учетных данных обучающихся так и официально подтвержденных электронных версий дипломов, приложений к дипломам(транскриптов). Дипломы, основанные на blockchaine, выстроенные из отдельных блоков позволяют студентам получить быстрый и удобный доступ к своим записям и поделиться этой информацией с потенциальными работодателями вне зависимости от региона, без необходимости проводить апостилирование и подтверждения этих данных у вуза [2]. Иными словами blockchain технология в высшем образовании позволит осуществить преобразование «ведения учета» степеней, сертификатов и дипломов, превращение учетных данных в цифровую форму под контролем обучающегося без необходимости посредника для их проверки. Таким образом, работодателям не нужно будет связываться с университетами и колледжами, чтобы получить информацию о достижениях студентов. Получение прямой ссылки от студента сэкономит их время и даст полную картину навыков и опыта кандидата. Самым большим преимуществом будет то, что все данные об успеваемости и квалификации не будут скрыты от студентов в информационных базах университета, blockchain позволит защитить конфиденциальные данные и при этом будет доступен всем участникам образовательного процесса. Они могут легко использовать эти записи в любое время, если они им нужны.

Университетские дипломы, основанные на blockchain, являются большим шагом вперед, но, возможно, конечный вариант их использования — это создание виртуальной стенограммы или записи обо всех достижениях в области образования в течение всей жизни.

Проверяемая расшифровка стенограммы сократит мошенничество с резюме(CV), упростит перевод студентов между университетами, уменьшит накладные расходы, связанные с проверкой кредитов, разницы в предметах, и сделает перемещение между странами менее сложным. Этот вид инициативы выходит за рамки ведения учета и направлен на оптимизацию процессов, направленную на всеобщую smart цифровизацию.

Blockchain технология также может использоваться для аккредитации образовательных учреждений - сложный процесс во многих странах, позволяющий им проверять качество или квалификацию преподавателя.

**Партнерская платформа.** Blockchain может служить не только как открытое защищенное хранилище данных, но и как полноценная платформа для выстраивания коммуникации между участниками образовательного процесса. Университеты и колледжи, а в первую очередь, потенциальные работодатели хотят быть уверенными, что студенты имели успешный опыт обучения и применения своих навыков в практической сфере. Правильно построенная траектория обучения и коммуникации между студентами и преподавателями имеет решающее значение: когда обучающиеся получают достаточно советов, поддержку и личного участия со стороны менторов-преподавателей, они могут избежать отрицательных последствий и низкой квалификации после выпуска из вуза. Более того, основанная на blockchain платформа позволяет всем участникам образования размещать информацию о важных событиях, лекциях и семинарах, что обеспечивает долгосрочные и эффективные отношения между студентами, преподавателями и в будущем с выпускниками и работодателями. Таким образом, уменьшаются потенциальные барьеры, возникающие в процессе поддержки обратной связи и коммуникации участников образовательного процесса.

**Авторское право и защита цифровых прав.** Способность blockchain улучшать ведение записей делает его подходящим для решения проблем управления интеллектуальной собственностью (ИС), например, с помощью blockchain для определения уникальности идеи или изобретения или для регистрации активов, авторских прав и патентов в области ИС.

Плагиат является серьезной проблемой в академическом мире. Системы blockchain могут использоваться для контроля распространения материалов, защищенных авторским правом, через Интернет. Основной функцией технологии является безопасное хранение информации, записанной в цепочке. Таким образом, данные в цепочке не могут быть изменены вручную, поскольку расширенные меры шифрования защищают их. Это делает академические материалы доступными, но безопасными и неизменными. Каждое использование контента записывается в цепочку, и владелец может легко контролировать доступ. Использование можно отслеживать в Интернете, и право собственности легко доказывается.

**Инновационная учебная платформа.** Одно из лучших применений blockchain в образовании - это платформы для разработки и обучения, или массовые открытые онлайн-курсы(МООК). Технология blockchain может обеспечить большую степень легитимности этих курсов, предоставляя общедоступные сертификаты и облегчая транзакции для более простых микротранзакций по курсу за курсом. К примеру, на 2018 год зарегистрировано более 101 млн. пользователей массовых открытых онлайн-курсов и около 500 учетных данных на основе МООК. У провайдера МООК - Udacity около 50 000 пользователей платящих за пользование сервисом, в то время как Coursera увеличила количество клиентов, используемых платные курсы на 70% в 2017 году [3].

Это является достаточным доказательством того, что МООК предоставляют своим пользователям качественный сервис по онлайн обучению и повышению квалификации, так как они действительно готовы платить за эти курсы. Технология blockchain может также помочь и предложить более высокий уровень легитимности сервисам МООК, просто упрощая транзакции для небольших платежей за курсы.

Например, платформа Education Ecosystem является одним из первых проектов, использующих blockchain для объединения преподавателей, студентов, разработчиков и производителей контента [4]. Колледжи и школы могут использовать тот же принцип что и у Education Ecosystem для создания внутренних экосистем, которые позволят обучающимся получить доступ к учебным материалам и поделиться своими проектами и идеями. Внутренние токены можно использовать для загрузки книг, запроса образовательных материалов и для обратной связи. Эти токены зарабатываются, когда пользователи вносят вклад в развитие сервисов, приглашают новых участников и смотрят обучающие видеоролики. Создатели контента получают награды в виде токенов за свою активность на сервисе, а также при использовании их контента зарегистрированными участниками платформы. Таким образом, чем больше пользователи учатся и практикуются, тем больше материалов они получают для продолжения обучения. Такой уровень взаимодействия может принести очевидную пользу системе образования в целом.

**Платформа для выпускников и работодателей.** Blockchain может облегчить процесс сбора резюме и портфолио для дальнейшего приема на работу для обеих сторон – выпускников и работодателей. Как уже было упомянуто, система позволяет студентам хранить и обмениваться информацией об их успеваемости и квалификации во время учебы в вузе. В то же время усовершенствованные протоколы безопасности сохраняют эти данные от любых фальсификаций. Таким образом, сотрудники и менеджеры по персоналу, в частности, получают точную и актуальную информацию. Довольно часто возникают ситуации, когда соискатели завышают свои навыки и достижения во время обучения в университете. В настоящее время проверка всех навыков и сертификатов соискателей является проблематичным. Blockchain же содержит корректную информацию о квалификации кандидата, храня ее в безопасной сети. Данные не могут быть изменены или модифицированы из-за протоколов безопасности.

Подводя итог, можно сказать, что blockchain может улучшить систему образования во многих отношениях. Эта технология идеально подходит для



безопасного хранения информации, обмена ею и работы в сети. С помощью этой усовершенствованной системы многие процессы могут стать быстрее, проще и безопаснее. Он заполняет пробел в учетных данных, защите авторских прав и эффективной коммуникации. В скором будущем, эти стандартные процессы под влиянием blockchain технологии существенно видоизменяться и совершенствуются.

### Список использованных источников

1. Лоран Лелу. Blockchain от А до Я. Все о технологии десятилетия. — М.: Эксмо, 2018. — 256 с. — ISBN 978-5-699-98942-3.
2. Marco Iansiti and Karim R. Lakhani. The Truth About Blockchain (англ.) // Harvard Business Review : magazine. — 2017. — No. January—February 2017 issue. — P. 118—127.
3. <https://hackernoon.com/blockchain-poised-to-disrupt-education-industry-f41d6f415a3f> Дата обращения 28 марта 2020.
4. <https://www.education-ecosystem.com/about-us/> Дата обращения 28 марта 2020.

## СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ (SOCIAL AND HUMAN SCIENCES)

УДК 791:654:19

**Мухамеджанова Сауле Жарылгаповна,**

*«Қазақ ұлттық өнер университеті», Өнертану ғ.  
магистрі,*

*«Сценография, сәндік өнер, кескіндеме және мүсін» ПЦК*

*(Қазақстан, Нұр-Сұлтан)*

**Өмірзақ Гүлназым**

*«Қазақ ұлттық өнер университеті» РММ, Өнер магистрі*

*«Сценография, сәндік өнер, кескіндеме және мүсін» ПЦК,*

*«Дарын» сыйлығының иегері*

*(Қазақстан, Нұр-Сұлтан)*

**Тезекбаева Гүлайым**

*«Қазақ ұлттық өнер университеті» РММ,*

*Сценография және Сәндік өнер, «көркем тоқыма», 4-курс*

*(Қазақстан, Нұр-Сұлтан)*

## ТОҚЫМА ӨНЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ЗАМАНАУИ ДАМУЫ

**Аннотация:** Ғылыми мақалада бүгінгі күні еліміздегі өзекті мәселелердің бірі болып табылатын «тоқыма» өнері қарастырылады. Тоқыма өнерінің тарихына

тоқталып, оны теориялық және әдістемелік жағынан зерттеп, оқушыларға практикалық жағынан заманауий тұрғыда жүзеге асырудың технологиялары беріледі.

**Кілттік сөздер:** тоқыма қол өнері, бізді инелер, станок, ілгіш, эскиз, орындау техникасы және т.б.

Қазіргі кезде еліміздегі ең өзекті мәселелердің бірі: «ұлттық өнер» саласын, атап айтар болсақ, ұлттық дәстүр, салт-сананы дұрыс қалыптастыру мақсатында – біз ұлттық әуен - музыка, домбыра, қобыз сияқты аспаптарда ойнауды әрбір азаматтың жете меңгеруі, ұлттық нақыштағы сурет өнерін, мүсін жасауды, ағашты ойып астау табақтар, ұлттық қымыз құятын ыдыстар жасауды, сонымен қатар, халқымыздың ұмытылып бара жатқан мәдени мұрасы – «тоқыма» өнерін заман талабына сай жаңғырту, қайта қалпына келтіріп оны әлемдік деңгейде халыққа паш ету. Мұның өзі біздің зерттеу жұмысымыздың өзекті екендігін көрсетеді.

Біздің мақсатымыз: жоғарыда айтылған тереңнен зерттеуді қажет ететін өнердің бір саласы – халқымызда ұмытылып бара жатқан **тоқыма өнерін** зерттеу, оның қыр-сырын болашақ жастарға үйрету мен санасына жеткізіп ұғындыру болып табылады. Олай болса, біз осы мақалада тоқыма өнерінің дамуына, оның біздің елімізде қалыптасуына және бүгінгі күнгі заманауий тұрғыда даму келбетіне кеңінен тоқталамыз.

Алдымен, тоқыма өнерінің пайда болу тарихына тоқталып өткенді жөн көрдік.

Ең алғаш тоқыма өнерінің даму барысында негізгі құрал болып табылатын «іلمектің» қай уақытта пайда болғаны белгісіз. Бірақ, тоқыма бұйымдары біздің эрамызға дейін пайда болған, мұны растайтын фактілер жеткілікті.

Ертедегі зерттеулер жүргізу нәтижесінде Египет саяхатшыларының қазбаларында қаза болған адам мәйітінен тоқылған баланың аяқ-киімі табылған, ал ол аяқ-киімнің жасы 4000 жылдан асатындығы дәлелденген.

Европаға тоқыма өнерін Египет арқылы келген христиандар әкелген. Алғашқы кезеңдерде ең керемет, озат тоқымашылар арабтар болып саналған. лар IX-XI

ғасырларда алдыңғы қатарлы тоқымашылар шұлықтарға сөз жаыпғ ақырын қрнек сала бастағандығы байқалады, демек, осыдан 2000 жылдай бұрын олар түрлі-түсті өрнектер жасауды ойлап тапқан. Олар біздің эрамыздың басында металл спицалар пайдалана бастаған және сол кездегі тоқылған бұйымдар осы уақытқа дейін сақталған. Ең алғашқы тоқылған бұйымдардан сақталғандардың бірі бармағы бөлек тоқылған балалардың шұлықтары екендігі белгілі. Тарихи деректерге жүгінер болсақ, алғашында тоқыма өнерімен ер азаматтар айналысқан, бірақ, кейіннен тоқыма өнерінің кең өркендеуіне байланысты уақыт өте келе әйел-қыздардың кәсібіне айналған. Осылайша, тоқыма өнері қолөнерге, уақыт өте келе үлкен өнеркәсіптік өндіріске айналғандығы бізге белгілі.

Вильям Ли ағылшын шіркей уағызшысы 1589 жылы «*бізді инелері*» бар тоқитын ең алғашқы *станокты* ойлап тапса, ал XVIII-ғсырдың аяғында Францияда дөңгелек тоқитын құрал жасалып, қолданысқа ұсынылған. Бұл құралдар қаншама тоқыма заводтарында, фабрикаларда кеңінен қолданысқа ие болды. Алғаш рет тоқыманың суреттері мен өрнектерін голландықтар 1824 жылы «Penelope» журналына басып шығарды. Үлгі таңбалары 19 ғасырдың соңында нақты түрде бекітілді. Қазіргі уақытта үлгінің британдық және американдық екі түрі бар екендігі бізге белгілі.

Қаншалықты техникалық аспаптар кеңінен қолданылғанмен, адамзат қолынан тоқылған бұйымдар сапасы жағынан да, сұраныс жағынан да қашанда бағалы болып қала беретіндігіне күмәніміз жоқ, өйткені, заманауий тұрғыдағы тоқыма өнерімен айналысатын ұрпақтың жасы жасарып, оның заманға сай бағыттарын өзгертіп, өмірде қолдана білуі бізді өте қуантады [1].

Ендігі жерде өз еліміз Қазақстанға келер болсақ, жүннен әртүрлі бұйымдар тоқу ерте заманнан қолға алынған. Мұның дәлелі Алтай жеріндегі археологиялық қазба жұмыстары кезінде табылған тоқыма бұйымдар. Белгілі ғалымдар М. П. Грязнов пен С.В. Киселев сол заттардың сыртына салынған өрнектер қазіргі алтайлықтар мен қазақтардың, тыншандық қырғыздардың оюларына өте жақындығын атап көрсеткен. Тоқыма өнерінің Қазақстанда дамуы мен қалыптасуын XIX ғасырдың соңы мен 1980-жылдар аралығы болып табылады.

Экспонаттар жинау мақсатымен жүргізілген экспедиция кезіндегі ғылыми жұмыстардың нәтижесінде Қазақстанда түкті кілем тоқу XX ғасырдың 30-жылдарына дейін сақталып келгені белгілі болды. Қазақтың белгілі ғалымы Әлкей Марғұланның «Қазақтың халық қолөнері» атты кітабында бұрынғы кездегі түкті кілемнің бірнеше түрінің болғандығын айтады. Олар: орта ғасырлардан бері ақсүйектердің еншісі болып келген – орда кілем, көлемі өте үлкен – қалы кілем, тығыз тоқылған – масаты кілем, сүттей аппақ – ақ кілемдер мен қоңырқай түсті немесе сұрғылт түсті кілемдердің болғанын баяндайды. Түкті кілемдер тігінен қойылған өрмектерде тоқылады. Астыңғы арқау жіп үстіңгі арқау жіппен қоса қабат шалынып отырып тоқылады да, екі рет өткерме жіп жүргізіледі. Кілем түгі 4-7 см болады.

Ә. Қастеев атындағы өнер мұражайының қорында сақталған түкті кілемдердің көпшілігі Оңтүстік Қазақстан шеберлерінің туындылары. Әсіресе, жаппай кілем тоқу оңтүстік өңірінде XX ғасырдың 60-жылдарында тіпті халықтық сипат ала бастады. Кілем тоқуда өрнектік құрылымдар жаңаша өзгеріске ұшырады. Түкті кілемдерді өрнектеудің үш түрі кеңінен тараған: біріншісіне жұлдызды кілемдерді жатқызсақ, екінші түріндегі кілемдердің орталық бөлігіне қиықша шаршылардың екеу-үшеуі қатар қойылып, әртүрлі өрнектік құрылымдармен толықтырылады, ал үшінші топқа көркемдік құрылымы толық көпбұрышты шаршылы кілемдер жатады. Қазақ кілемдері Орталық Азия елдерінің түкті кілемдерінен оюларының ірілігімен көзге бірден түсетін болған.

XX ғасырдың соңына қарай түкті кілемдердің көркемдік шешімінде еркін орын алған жаңа ою түрлері пайда болды. Олар: бидай, (517-тқ), шемішкегүл (506-тқ), жебе (508-тқ) және жиек оюларының жеке құрылымы. Әсия шет (531-тқ) оңтүстіктің кілемдерінің жеке тұрпатын сараландырып, көркемдік құнын арттырып, халықтың сұранысына қарай дәстүрлі ою-өрнек қатарына гүлдердің, ақ тиіннің, құстардың, аққудың, халық аузына іліккен кинофильмдердің сүйікті кейіпкерлері, басқа елдердің қолөнер туындыларының көшірмесі орын ала бастады (529-тқ). Бұл сұранысқа сәйкес өтімді сәнділіктің белең алғаны және тоқымашының жекелеген өнерпаздыққа бой

ұрғанын анық байқауға болады. Өтпелі кезең белгісі ретінде мұндай кілем түрлерінің музей қорында бірнеше түрі сақталуда.

Музей қорындағы Батыс өңірінен әкелінген өзінің көркемдік құндылығы жағынан баға жетпес кілем түрі – өресі биік өнер шеберінің нағыз шығармашылық шарықтауының жемісі болып есептелінеді.

1960-1970-жылдары халық арасында кілемге деген үлкен сұраныс тоқымашылық өнердің Қазақстанның басқа жерлерінде кеңінен тарауына әсер етті. Бұл жерлерде кең тараған орама тоқуымен халық арасында үлкен сұранысқа ие болған – алтыауыл, қараман, торғай, арабы, баднас кілем түрлері көп тоқылды.

Орталық бөліктен және бірнеше жиек оюларынан тұратын үлкен кілемдер ішінен өзінің нәзік көркемдік шешімімен келген алашалар – өздерінше ерекше бір дүниелер. Олар тұрмыстық қажеттілікте кеңінен қолданылады. Алаша тоқудың негізгі заңдылығы ою-өрнектің тек жолақтарға түсуі, тоқу әдісінің сырына бағынышты болып табылады. Ал, Шығыс Қазақстан жерінің алашаларының термелеп тоқыған өрнекті жолақтары араларына жүргізілген ені әр түрлі, бірі жіңішке, бірі жалпақ болып келген тықыр жолақтары бытыраңқы орналасады (420-тқ).

Солтүстік Қазақстанның алашаларының бетіне түсірілген күрделі ою-өрнек құрылымы олардың көркемдік жүйесінің байыпты біртұтастығын көрсетеді. Алаша тұтасымен терме тәсілімен тоқылады. Орал облысының шебері Дәулетова Түния терме алашасында жалпақ жолақтар арасына жіңішке қара күңгүрт түстерді жүргізу арқылы композициялық шешімінде іріленген көлемді сипат алып, керемет шеберлігін көрсете білген (400-тқ).

Музей қорында теңдесі жоқ тамаша өнер туындысы болып саналатын алашалардың бір тобы келесі ұрпаққа сақталуда [3,4].

Қазақстанда сурет және тоқыма тоқу технологиясы бойынша тарихта өз қолтаңбасын қалдырған өнер майталмандарынан: Абылхан Қастеев, Молдахмет Кенбаев, Қанапия Телжанов Әлибай мен Сәуле Бапановтарды, Құрасбек Тыныбеков, Евгений Сидоркин, Бауыржан Досжанов, Айдар Жамхан, М. Мұқановтар әулетінің көптеген туындыларын мақтанышпен айта аламыз. Сонымен қатар, Қазақстанда

көптеген талантты гобелен тоқымашылар баршылық, олардан: «Art-Textil» жастар тобы, Г. Жораева, А. Қырықбаева және К.Онғароваларды ерекше атап өтуге болады. Олардың көптеген шығармашылық өнер туындылары өзінше бір толық әлем бейнесін шебер жеткізеді.

Тоқыма өнерін дамытуда, бүгінгі күні жастар жағы заман талабына сай, өздерінің бағыт-бағдарын анықтап, ерекшеленіп өсіп келеді. Сөзіміз дәлелді болу үшін, біз тоқыма өнерімен айналысатын жастарымыздан Айдананың көркем тоқыма өнері бойынша қазіргі кездегі әлемді жайлаған өзекті мәселе «Вакцина» тақырыбында жасаған туындысын алуымызға болады. Ол өз шығармашылық туындысында тоқымашылар арасында түр-түстерді таңдауда, тақырып таңдауда өзінің ерекше қолтаңбасы қалыптасып келе жатқан бірден-бір жас суретшілердің бірі.

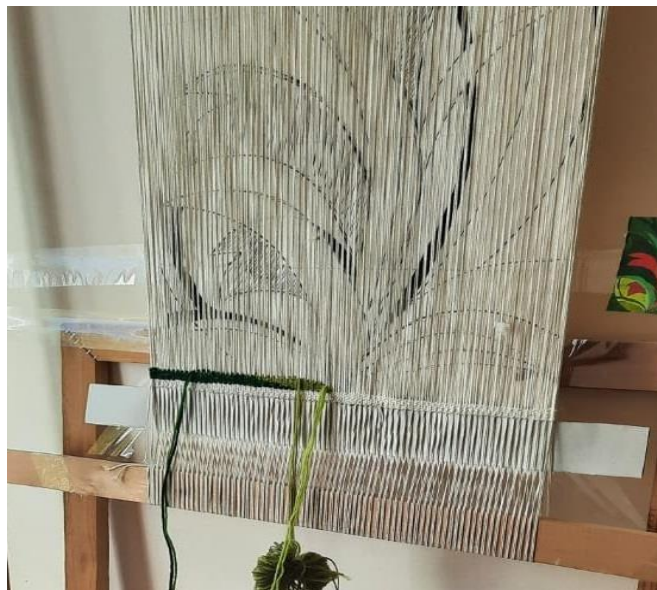
Ендігі жерде жоғарыда келтірілген зерттеулерді негізге ала отырып, осы тоқыма өнеріне өзіміздің қосып жатқан үлесімізді көрсетеміз.

Біздер «Қазақ ұлттық өнер университетінің «сценография, сәндік өнер, кескіндеме және мүсін» ПЦК бөлімінде жұмыс жасаймыз және Сценография және сәндік өнер, «көркем тоқыма» бойынша 4-курс студенті Гүлайыммен практика жүзінде жасап жатқан тоқыма өнері бойынша туындыларды осы мақалада жариялалағанды дұрыс көрдік. Сонымен, біз өз тәжірибемізге келер болсақ, елімізде тоқыма тоқу өнерін білімгерлерге әрбір қадам бойынша үйрету технологиясына көп көңіл бөлген жөн. Өйткені, әрбір тоқыма тоқуды белгілі бір жүйеге салып тоқымаса, онда оның ешқандай сапасы болмайды.

Кез-келген бір шығармашылық туынды жасау үшін, алдымен оның алғашқы түп нұсқасын (эскизінің) бірнеше вариантын дайындап алып, ең үздігін таңдап аламыз. Мұндағы мақсатымыз – гобелен тоқуға қажетті эскиз дайындау арқылы, біз жасалатын жұмысты алдын ала нақты түрде жоспарлап аламыз (1-сурет).

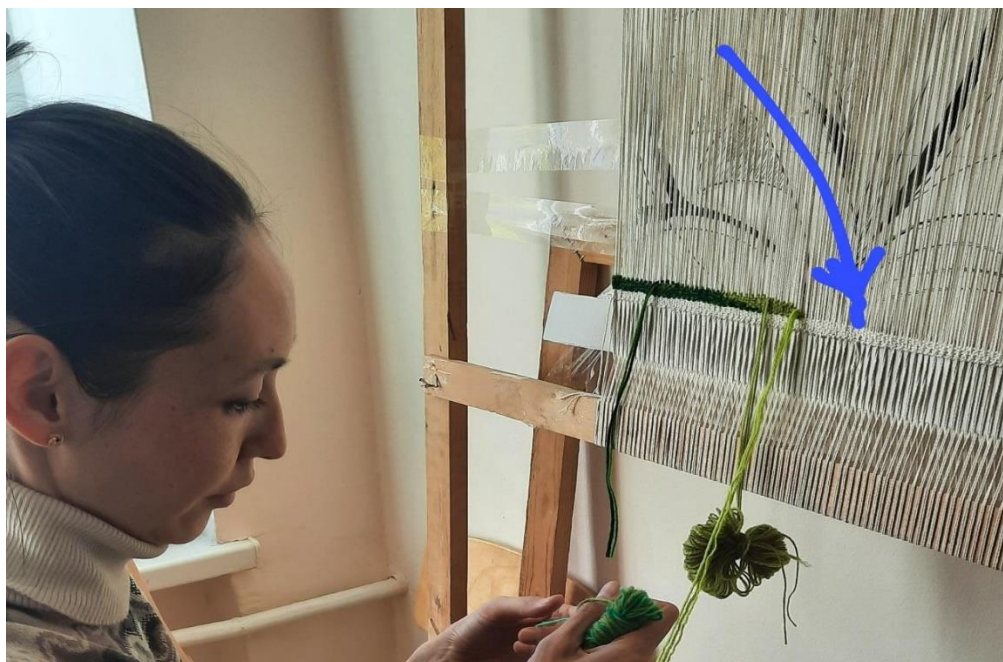
Қажетті құрал-жабдықтарды дайындаймыз: А4 формат, қарындаш, фломастер, бояу, картон (қатты қағаз), желім (клей) ілгіш, жіптер





1-сурет. Дайындау эскизді тоқи бастау сәтінен көрініс.

Одан соң: Жасалған эскиз бойынша гобелен тоқуға арналған станок жасап алу қажет, ол үшін ағаш, өлшеу құралы, шеге және қажетті тоқыма жібі сияқты қажетті құралдарды дайындап, сонымен қатар, тоқыманың негізі ретінде, «полотно» алынады.



2-сурет. Студенттерге дәріс жүргізу сәтінен көрініс.



Келесі кадамда, жұмыс процесі басталады, яғни тоқыманы қалай тоқу керектігі жөнінде студенттерге теориялық тұрғыда ақпараттар бере отырып, практикалық тұрғыда қалай жүзеге асыруға болатынына тоқталамыз (2-сурет).

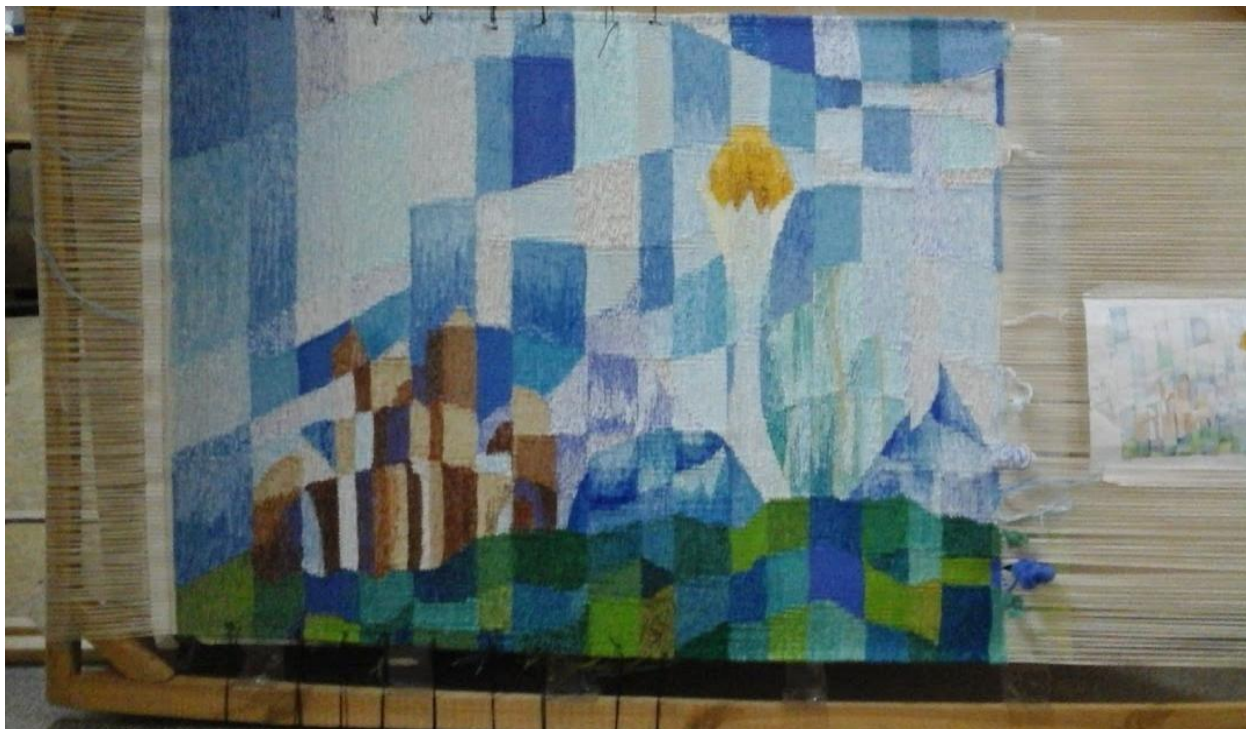
Біз студенттерді сәндік-қолданбалы өнерге баулуда шағын кілемше бұйымдарының алғашқы нұсқасын дайындатамыз.

Кілемше бұйымдарының алғашқы нобайын жасап және қажетті жабдықтарды пайдалану арқылы қысқаша мағлұмат береміз. Сонымен қатар, студенттермен біріге отырып, кілем тоқу әдісін жасап көрсетеміз. СТО бағдарламасы бойынша стратегияларды пайдалануда ой-қабілеттілігін дамыта отырып, оларды эстетикалық талғамға сай, ұқыптылық пен шыдамдылыққа тәрбиелейміз [5].

Кілемшені тоқуға студенттерге төмендегіше талаптар қойылады:

- Арқау темір тісті тарақпен нығыздалатын болғандықтан ширатылған мақта жібі болу керек;
- Кілемнің қолданылу мақсатына қарай түгі қайшымен кесілген биіктікте біркелкі тігістеліп ырқылып отырылу керек;
- Кілем өлшемі міндетті түрде эскиз бойынша тоқылады, формасы тіктөртбұрыш болу керек;
- Кілемнің екі жағындағы тықыр шеті тығыз тықыр тоқылатын әдіспен тоқылады, биіктігі 2-см-ден аспайды;
- Екі шетіде 30-50 мм ұзындықта шашақталады;
- Тықыр шетіндегі шашақтар тарқатылып кетпес үшін түйінделіп байланады.

Сонымен бойынша студенттердің түсінігін бақылау арқылы сабақты бекітеміз де қорытынды нәтиже шығарамыз.



3-сурет. Гобелен: «Әсем қала Астана символы – Бәйтерек».

Зерттеу жұмысымыздың қорытынды нәтижесі ретінде Тезекбаева Гүлайымға жетекшілік жасап орындатқан «Әсем қала Астана символы – Бәйтерек» тақырыбында орындаған жұмысты ұсынамыз (3-сурет).

Келешекте, тоқыма өнеріне еліміздегі дарынды балаларға үйрете отырып, қазақ өнерінің болашағын әлемдік деңгейге көтеруге өз үлесімізді қосуға ат салысамыз.

### **Пайдаланылған әдебиеттер тізімі**

1. Курьер 4-2012 журнал (eshko.ua).
2. <https://Bilimdiler.kz>
3. <https://kerekinfo.kz/2011/06/20/toyma-turaly-az-ana.html#cut>
4. <https://melimde.com/azastan-tarihi-toima-tou-aliptasa-bastafan-keze-neolit.html>
5. <http://sabaq.kz>

**Информационное агентство**  
Электронный научный журнал «Central Asian Scientific Journal»

Редактор: **Байдильдинов Т.Ж.**  
Комп.верстка: **Хусаинов Е.М.**

Электронный научный журнал «Central Asian Scientific Journal»  
-2021-1(1)-Нур-Султан: ИП Сахипов А.А. 72 с.  
Зарегистрировано и выдано свидетельство  
Министерством Информации и Общественного Развития РК  
№ KZ91VPY00039228 от 25.08.2021г

*За достоверность публикуемой информации, цитат и иных  
изложений ответственность несет автор*



